

Produktivnost sektora hrvatskoga gospodarstva

Marić, Ante

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:145:609854>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-09**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Preddiplomski sveučilišni studij Financijski menadžment

Ante Marić

PRODUKTIVNOST SEKTORA HRVATSKOG GOSPODARSTVA

Završni rad

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Preddiplomski sveučilišni studij Financijski menadžment

Ante Marić

PRODUKTIVNOST SEKTORA HRVATSKOG GOSPODARSTVA

Završni rad

Kolegij: Gospodarstvo Hrvatske

JMBAG: 0010221792

e-mail: amaric1@efos.hr

Mentor: Izv.prof.dr.sc. Nataša Drvenkar

Komentor: Ivana Unukić, mag. oec.

Osijek, 2020.

University Josip Juraj Strossmayer of Osijek
Faculty of Economics in Osijek
Undergraduate study

Ante Marić

PRODUCTIVITY OF THE CROATIAN ECONOMY SECTOR

Final paper

Osijek, 2020.

SAŽETAK

Produktivnost predstavlja odnos gotovih proizvoda i čimbenika proizvodnje u odnosu na resurse koji su upotrijebljeni. Kao gospodarski pokazatelj, produktivnost se odnosi na: rad, kapital, znanje, vještine, informacije i prirodne resurse. Tema ovog završnog rada proučava čimbenike proizvodnje (proizvodnja, potrošnja i razmjena) i usporedbu Hrvatske sa zemljama srednjoistočne Europe (CEE) uz pomoć prikupljenih podataka o bruto domaćem proizvodu, uvozu i izvozu, investicijama i zaposlenosti. Osnovno makroekonomsko mjerilo u usporedbi Republike Hrvatske sa članicama CEE područja je bruto domaći proizvod (BDP). Bruto domaći proizvod predstavlja ukupnu vrijednost svih gotovih roba i usluga unutar jedne godine u nekoj zemlji. Osim toga, međunarodne usporedbe prikazivati će se i stopom zaposlenosti, uvozom i izvozom te investicijama. Nekoliko godina unazad, usporedno sa razvojem tehnologije, automatizacijom rada, smanjivanjem troška rada, razvojem domaćeg tržišta kapitala, države regije srednjoistočne Europe (CEE) uspjele su srezati razine svojih javnih dugova, a povećanjem poreza i usporiti rast javnog duga iako to nije najbolje rješenje. Kroz svaki navedenih makroekonomski parametar, prikazati će se sve četiri skupine gospodarskih djelatnosti te na temelju tih parametara, donositi će se zaključci o produktivnosti tih sektora. Na samom kraju rada opisati će se demografska situacija, jer je to bitan čimbenik u analizi i istraživanju hrvatskog gospodarstva, jer demografska struktura utječe na produktivnost hrvatskih sektora u gospodarstvu.

Ključne riječi: *BDP, produktivnost, stanovništvo, države Srednjoistočne Europe (CEE), proizvodnja, tehnologija.*

ABSTRACT

Productivity represents the ratio of finished products and factors of production in relation to the resources used. As an economic indicator, productivity refers to: labor, capital, knowledge, skills, information and natural resources. The topic of this final paper studies the factors of production (production, consumption and exchange), compares and analyzes them in accordance with the collected data. The basic macroeconomic measure which is used to compare the Republic of Croatia with the members of the CEE area is the gross domestic product (GDP). Gross domestic product represents the total value of all finished goods and services within a year in a country. Several years ago, in parallel with the development of technology, labor automation, labor cost reduction, and development of the domestic capital market, the countries of the Central and Eastern Europe (CEE) region managed to cut their public debt levels and increase public debt growth by increasing taxes. Through each of these macroeconomics parameters, all four groups of economic activities will be presented and based on these parameters, conclusions will be made about the productivity of these sectors. At the end of paper, the demographic situation will be described, because it is an important factor in analysis and research of the Croatian economy, because the demographic structure affects the productivity of Croatian sectors in the economy.

Keywords: *GDP, productivity, population, Central and Eastern European countries, production, technology.*

IZJAVA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
Izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta: Ante Marić

JMBAG: 0010221792

e-mail za kontakt: ante.maric998@gmail.com

Naziv studija: Preddiplomski sveučilišni studij Financijski menadžment

Naslov rada: PRODUKTIVNOST SEKTORA HRVATSKOG GOSPODARSTVA

Mentorica rada: izv.prof.dr.sc. Nataša Drvenkar

Komentor: Ivana Unukić, mag. oec.

U Osijeku, 11. rujna 2020. godine

Potpis

Marić Ante

Sadržaj

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA RADA.....	3
2.1 Predmet i ciljevi istraživanja	3
2.2. Metode istraživanja	3
2.3. Hipoteze rada	4
3. POJMOVNO DEFINIRANJE GOSPODARSTVA I PRODUKTIVNOSTI	5
4. ANALIZA MAKROEKONOMSKIH POKAZATELJA CEE ZEMALJA ČLANICA EU	9
4.1 Bruto domaći proizvod.....	9
4.2 Zaposlenost.....	15
4.3 Uvoz i izvoz.....	19
4.4 Investicije	23
5. ANALIZA PRODUKTIVNOSTI SEKTORA HRVATSKOG GOSPODARSTVA.....	28
6. SUVREMENI RAZVOJNI TRENDVI I IZAZOVI.....	33
7. ZAKLJUČAK.....	35
LITERATURA:	37
Popis slika.....	42
Popis tablica.....	43

1. UVOD

Cilj ovog završnog rada pod naslovom „Produktivnost sektora hrvatskog gospodarstva“ je definirati pojam gospodarstva i produktivnosti, analizirati makroekonomske pokazatelje među članicama Europske unije koje pripadaju području srednjoistočne Europe te napraviti komparativnu analizu produktivnosti gospodarskih djelatnosti Hrvatske sa zemljama srednjoistočne Europe. Tijekom pisanja rada, analizirat će se makroekonomski pokazatelji Republike Hrvatske kao što su: bruto domaći proizvod, uvoz i izvoz, zaposlenost i investicije te će se uspoređivati sa zemljama članicama Europske unije koje pripadaju regiji srednjoistočne Europe, a kao „koordinator“ smjera kojim bi se Republika Hrvatska trebala kretati u nadolazećim godinama, koristit će se prosjek svih zemalja članica Europske unije. Svrha i cilj ovog rada je probuditi svijest o važnosti efikasnosti gospodarskih sektora u Republici Hrvatskoj te ih staviti u odnos sa CEE zemljama članicama Europske unije. Prikazati koliko gospodarstvo snosi rizik zbog visine javnog duga te koji sve izazovi stoje pred Republikom Hrvatskom i koliko demografska tranzicija utječe na pad gospodarstva. Sadržaj završnog rada podijeljen je u sedam logički povezanih poglavlja sa stvarnim podacima unazad nekoliko godina. U uvodu se čitatelja upućuje u temu rada, što je predmet istraživanja, koji su ciljevi i svrha rada. Kroz drugo poglavlje prikazana je metodologija rada koja se temelji na znanstvenim istraživanjima, a očituje se kroz metode istraživanja, ciljeve i predmet istraživanja i hipoteze rada koje su korištene prilikom pisanja teorijskog i istraživačkog dijela rada. Treće poglavlje definira pojam produktivnosti kao temeljni izvor ekonomskog rasta i konkurentnosti te predstavlja osnovnu statističku mjeru za međunarodne usporedbe. Nadalje, definiranjem pojma gospodarstva prikazat će se važnost bruto domaćeg proizvoda kao najopsežnija mjera ukupne proizvodnje u ekonomiji, načini mjerenja BDP-a i koji je način opsežniji i zašto. Isto tako, definiranje ostalih makroekonomskih pokazatelja kao što su uvoz i izvoz, zaposlenost i investicije, od velike su važnosti jer će predstavljati glavne čimbenike prilikom usporedbe Republike Hrvatske s ostalim zemljama članicama Europske unije. Četvrto poglavlje usmjereno je na komparativnu analizu makroekonomskih pokazatelja spomenutih u trećem poglavlju između zemalja članica Europske unije koje pripadaju regiji srednjoistočne Europe i Republike Hrvatske. Isto tako kroz makroekonomske pokazatelje pokazat će se koji sektori gospodarstva su najzastupljeniji u Republici Hrvatskoj, njihov utjecaj na BDP, uvoz i izvoz i zaposlenost. U petom i šestom poglavlju promatra se ovisnost

produktivnosti sektora hrvatskog gospodarstva i suvremenih razvojnih trendova te svakako utjecaj negativnih demografskih kretanja na gospodarstvo i produktivnost Republike Hrvatske. U samom zaključku, navodi se koji su izazovi pred hrvatskim gospodarstvom u nadolazećim godinama i koje su alternative omogućene da bi se povećali makroekonomski pokazatelji koji su preduvjet za veću gospodarsku aktivnost i produktivnost.

2. METODOLOGIJA RADA

Metodologija rada definira cilj i predmet istraživanja, prikazuje koje su metode korištene prilikom istraživanja te kako su primijenjene na hipoteze koje su na kraju rada prihvaćene ili opovrgnute.

2.1 Predmet i ciljevi istraživanja

U teorijskom djelu ovog rada, definiran je pojam produktivnosti koji predstavlja najvažniju statističku mjeru međunarodne usporedbe te pojam gospodarstva u kojem se proučavaju osnovni makroekonomski pokazatelji Republike Hrvatske. Kao što je navedeno, u radu se u odnos stavljaju zemlje CEE regije koje su članice Europske unije i Republika Hrvatska te se proučava njih odnos. Prosjek svih zemalja članica Europske unije u ovom radu predstavlja optimalnu razinu ekonomskog rasta što predstavlja cilj koji Republika Hrvatska pokušava postići u nadolazećim godinama. Svakako, cilj ovog istraživanja je pobuditi svijest o važnosti domaće proizvodnje, važnost dodatnog školovanja, problem nezaposlenosti, provođenje temeljne analize konkurentskih tržišta, efikasno korištenje europskih fondova i tako dalje. Ovim radom bit će objašnjene sve prednosti i nedostaci produktivnosti sektora hrvatskog gospodarstva.

2.2. Metode istraživanja

Prilikom pisanja ovog rada bit će korištena deskriptivna metoda kojom se opisuju prednosti i nedostaci produktivnosti sektora hrvatskog gospodarstva, isto tako detaljno će biti prikazani podatci o makroekonomskim pokazateljima. Također će biti korištena analitička metoda kojom će se složeni pojmovi raščlaniti na jednostavne, u tu svrhu primijenit će se bruto domaći proizvod kao glavni ekonomski pokazatelj koji se očituje kroz uvoz i izvoz, investicije, državnu potrošnju i zaposlenost. Prilikom pisanja osnovnih pojmova koji čine temeljnu razliku Republike Hrvatske od ostalih europskih država koristit će se metoda sinteze. Na samom kraju rada u zaključku, analizi dobivenih rezultata te u zauzimanju različitih stavova koristit će se metoda kompilacije.

2.3. Hipoteze rada

Hipoteze predstavljaju razmišljanja i pretpostavke koje su postavljene na početku istraživačkog rada te se podvrgavaju provjeri. Gledajući dugoročni cilj Republike Hrvatske u nadolazećim godinama je povećanje BDP-a, iako bilježi rast 2018. godine, neke zemlje poput Rumunjske, polako prestižu Republiku Hrvatsku. U nastavku slijede tri hipoteze koje će se teorijski i praktično pokušati dokazati ili opovrgnuti:

- Zemlje „CEE“ regije članice Europske unije generatori su EU rasta.
- BDP Republike Hrvatske je u porastu zadnjih nekoliko godina.
- Makroekonomski pokazatelji prikazuju ovisnost Republike Hrvatske o inozemnim konkurentskim tržištima.

3. POJMOVNO DEFINIRANJE GOSPODARSTVA I PRODUKTIVNOSTI

Ekonomija se danas dijeli na dvije osnovne cjeline, mikroekonomiju i makroekonomiju. Djelovanje individualnih subjekata na tržištu poput poduzeća, domaćinstava i društava proučava mikroekonomija, dok makroekonomija proučava djelovanje cjelokupnog gospodarstva. U ovom radu područje makroekonomije proteže se kroz dva usko povezana pojma, gospodarstvo i produktivnost.

Jednostavnije rečeno, gospodarstvo predstavlja skup četiri skupine djelatnosti koje se dijele na niz zanimanja u nekoj zemlji. Skupine djelatnosti koje čine gospodarstvo su: primarne, sekundarne, tercijarne i kvartarne. Sve prethodno navedene skupine djelatnosti sudjeluju u razvoju gospodarstva kroz proizvodnju, pružanje usluga, kupovinu, razmjenu i potrošnju. Gospodarstvo svake zemlje podložno je promjenama koje se najbolje uočavaju pogledom na bruto domaći proizvod, na primjer: razvojem tehnologije povećava se konkurencija, padom vrijednosti novca dolazi do negativnih učinaka na raspodjelu dohotka i bogatstva, pad turističke sezone zbog nastanka pandemije i tako dalje. Kada se govori podjeli gospodarstva razlikuje se: tržišno gospodarstvo, naredbodavno gospodarstvo i mješovita gospodarstva. Tržišnim gospodarstvom upravljaju zasebni subjekti: „Tržišno je gospodarstvo ono gospodarstvo u kojem pojedinci i privatna poduzeća donose glavne odluke o proizvodnji i potrošnji.“ (Samuelson, Nordhaus, 2011: 8).

Naredbodavno, za razliku od tržišnog gospodarstva predstavlja gospodarstvo u kojem sve važne odluke donosi država, dok mješovito gospodarstvo predstavlja spoj tržišnog i naredbodavnog gospodarstva što većina društava danas primjenjuje.

Gospodarstvo suočeno sa činjenicom da su sva dobra oskudna i da se želje nekih ljudi ne mogu ispuniti potpuno, mora upotrijebiti makroekonomske pokazatelje koji će pokazati kako pravilno rasporediti ograničene resurse. Kao što je već spomenuto, BDP je najopsežnija mjera razvoja nekog gospodarstva: „Bruto domaći proizvod (BDP) najopsežnija je mjera ukupne proizvodnje roba i usluga neke države. To je zbroj dolarskih vrijednosti potrošnje (C), bruto investicije (I), državnih izdataka za robe i usluge (G) i neto izvoza (X) ostvarenih u državi tijekom dane godine.“ (Samuelson, Nordhaus, 2011: 386).

BDP neke zemlje ne prikazuje samo vrijednost finalnih roba i usluga proizvedenih unutar godinu dana te zemlje, osim toga prikazuje kvalitetu života građana i uočava se pozitivna

korelacija s ljudskim razvojnim indeksom temeljenom na obrazovanju i dohotku. Krajem sedamdesetih godina mnogo je znanstvenika tvrdilo da BDP nije mjera koja daje realno stanje gospodarstva jer isključuje mnoge druge pokazatelje kao što su nezaposlenost, inflacija, životni uvjeti, obrazovanje i tako dalje, no treba uzeti u obzir da se BDP kao takav niti ne koristi u tu svrhu, niti takav pokazatelj postoji, ali kao opći pokazatelj uspješnosti ekonomije zemlje je itekako relevantan. Puno je načina na koji se BDP može računati i podvrsta kojim se on može prikazivati (mjerenje BDP-a tokom proizvoda, mjerenje BDP-a zaradom ili troškom), no u ovom radu definiraju se dvije osnove vrste računanja, realni i nominalni BDP. Realni BDP prikazuje stopu rasta iz godine u godinu te se računa fiksnim (konstantnim) cijenama, predstavlja najpomniju mjeru proizvodnje. Za razliku od realnog BDP-a, nominalni se računa aktualni tržišnim cijenama. Prilikom analize BDP-a zemalja CEE regije, koristit će se pojam „BDP po stanovniku izražen paritetom kupovne moći“, što podrazumijeva da se kupovna moć stanovništva mjeri cijenama u toj zemlji s obzirom na moć njihove valute. Još je potrebno naglasiti da će analiza BDP-a biti provedena i pomoću „standarda kupovne moći“ kojeg Eurostat koristi za analizu BDP-a po stanovniku tako da je prosjek indeksa Europske unije jednako 100.

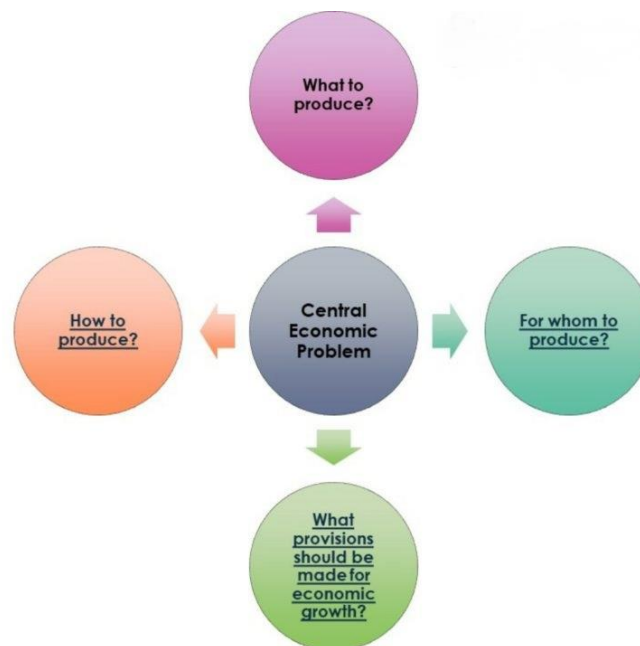
Današnji ekonomisti jako puno posvećuju vremena u istraživanju efikasnosti u proizvodnji, pokušavajući odgovoriti na pitanja „kako smanjiti trošak rada?“ ili „kako motivirati zaposlenike?“. Produktivnost kroz različite mjere opisuje efikasnost proizvodnje, odnosno kako upotrebljavati resurse gospodarstva što je moguće djelotvornije kako bi se zadovoljile želje ljudi. Često se produktivnost izražava kao odnos uloženi inputa i proizvedenih outputa. Produktivnost je u bilo kojem trenutku presudan faktor za opstanak nekog poduzeća ili za uspješnost države, stoga povećanje nacionalne produktivnosti može podići životni standard ljudi, ponuditi bolje obrazovanje, stvara se više dohotka što im omogućuje kupovanje roba i usluga te doprinose cjelokupnoj ekonomiji. Prema Pilat i Schreyer (2001), produktivnost treba promatrati kao skup mjera koja se odnosi na određenu proizvodnu jedinicu: industrijski sektor, tvrtka ili cjelokupno gospodarstvo. Skup mjera produktivnosti ne podrazumijeva samo rad na određenim strojevima ili proizvodnja ciljanje količine za određeni mjesec. Upravo takav način vrlo lako može prouzročiti neučinkovito poduzeće ili neučinkovitost gospodarstva. Neproduktivno poduzeće koristiti će veću količinu inputa za proizvodnju manje količine outputa, a istim smjerom kretati će se i učinkovitost. Praćenje trendova tehnologije, praćenje troškova, odgovoran pristup poslovnim procesima rezultirati će veću produktivnost, a rezultat toga je veća učinkovitost poduzeća s aspekta proizvodnje, prodaje, konkurentnosti

na tržištu i tako dalje. Gledajući s aspekta pojedinca, jedini način za povećanje životnog standarda, gospodarskog rasta i konkurentnosti je taj da se poveća proizvodni učinak po svakom radniku, odnosno da se proizvodi više roba i usluga za određeni broj radnih sati. Faktori proizvodnje mogu se podijeliti u tri kategorije: zemlja, rad, kapital.

- Zemlja – prirodni resursi (energetski izvori, zemlja za poljoprivredu, neenergetski izvori kao što su bakar i pijesak, čist zrak i voda).
- Rad – vrijeme radnika provedeno u proizvodnji (rad u tvornici automobila, programeri i tako dalje).
- Kapital – sredstva za proizvodnju drugih dobara (cesta, stroj, računala, automobili).

Produktivnost danas rješava najbitnija pitanja svjetske ekonomije, pitanja koje postavlja svako gospodarstvo neke zemlje, poduzeće u nekom gradu pa čak i sama domaćinstva: „Nanovo formulirajući tri ekonomska problema u terminima inputa i proizvoda, društvo mora odlučiti: (1) *koje* proizvode proizvoditi i u kojim količinama; (2) *kako* ih proizvoditi – to jest, kojim bi tehnikama trebalo kombinirati inpute da bi se proizveli željni proizvodi i (3) *za koga* bi proizvode trebalo proizvoditi te kako bi ih trebalo raspodijeliti.“(Samuelson, Nordhaus, 2011: 9). Da bi se povećala granica proizvodnih mogućnosti, potrebno je donijeti racionalne odluke koje odgovaraju na sljedeća pitanja.

Slika 1: Glavna ekonomska pitanja prilikom proizvodnje.

Izvor: Geteconhelp (2019).

Slika prikazuje koja pitanja predstavljaju glavne ekonomske probleme te na koja pitanja je potrebno odgovoriti da bi se efikasno iskoristila razina tehnološkog znanja i količina dostupnih inputa kojim gospodarstvo raspolaže. Da bi ova tri ekonomska problema riješila, tržišni sustav oslanja se na ponudu i potražnju. Potrošači svojim odlukama o kupovini određenih proizvoda, utječu na ponudu te na taj način poduzećima sugeriraju *što* proizvoditi. Za *koga* će se proizvoditi ovisi o potražnji poduzeća za inputima i o ponudi rada potrošača na tržištu, na kojem je moguće izračunati tržišne dohotke pojedinaca te na temelju toga odlučuju za *koga* proizvoditi. Analizom konkurencije na tržištu odgovara se na pitanja *kako* proizvoditi te kojim metodama troškove držati na minimum, a profit maksimalizirati. OECD (2001), navodi da poduzeće ili cjelokupno gospodarstvo može povećati svoju produktivnost ukoliko obrati pozornost na nekoliko faktora:

- Tehnologija – predstavlja najvažniji faktor za povećanje produktivnosti. Praćenje suvremene tehnologije omogućuje stvaranje veće konkurentnosti na tržištu, a također pridonosi automatizaciji rada čime se smanjuje trošak rada.
- Ušteda na troškovima – važnost upravljačkog računovodstva i praćenje standardnih troškova od velike je važnosti, a kao olakšica za svakog poslodavca je pad troška rada. Potrebno je još naglasiti kako pad troška rada ne znači nužno smanjenje plaća radnika, nego u obzir treba uzeti smanjenje poreza i doprinosa na dohodak, na taj način smanjiti će se bruto plaća radnika, ali bez učinaka na neto plaću.
- Efikasnost – predstavlja iskorištavanje maksimalne količine inputa uz pomoć trenutne tehnologije. Svakako treba naglasiti da krajnji proizvod treba biti u skladu s propisanim standardima, jer bez obzira na maksimalno iskorištavanje raspoložive količine inputa, krajnji proizvod može biti u lošem stanju ukoliko je neodgovorno napravljen.
- *Benchmarking* proizvodni proces – uspoređivanje s najrazvijenijim gospodarstvima je izuzetno bitno za razvoj gospodarstva, jer takva usporedba ukazuje na određene nedostatke u gospodarstvu ili na neproduktivnost određenih sektora. Mnoga svjetska poduzeća upravo koriste takav način usporedbe jer tako povećavaju svoju produktivnost.
- Životni standardi – snažno su povezani sa razinom dohotka po stanovniku koja ovisi o produktivnosti rada. Produktivnost će se povećati uvođenjem digitalizacije koja će mjeriti produktivnost, jer u tom slučaju varijabilni dio plaće bi se zaista smanjio za one radnike koji ne odrađuju svoj posao u potpunosti.

4. ANALIZA MAKROEKONOMSKIH POKAZATELJA CEE ZEMALJA ČLANICA EU

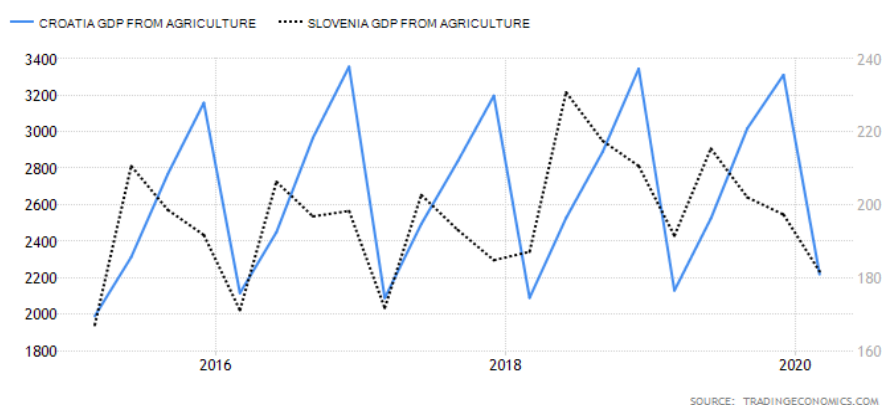
Makroekonomski pokazatelji prikazuju stanje gospodarstva kroz dulje razdoblje, međusobno su ovisni, neki od njih su proporcionalni ili obrnuto proporcionalni te služe za donošenje važnih gospodarskih odluka. Predstavljaju skup pokazatelja koji u konačnici daju realno stanje gospodarstva. Republika Hrvatska koja će u ovom poglavlju biti u središtu pozornosti, u CEE zemlje pripadaju još: Bugarska, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovačka i Slovenija. U ovom radu bit će prikazana četiri makroekonomska pokazatelja: bruto domaći proizvod, zaposlenost, uvoz i izvoz i investicije.

4.1 Bruto domaći proizvod

Počevši od 2016. godine pa sve do kraja 2019. godine, zemlje CEE regije bilježile su rekordan rast BDP-a i predstavljale su glavne faktore rasta Europske unije. Prema podacima Europske komisije (2008), Republika Hrvatska je imala ukupni BDP gotovo 71 milijardu američkih dolara, ali nakon toga slijedi teška recesija koja već sljedeće godine smanjuje taj iznos za 17%. U isto to vrijeme zemlje poput Slovačke, Rumunjske, Češke i Mađarske imale su čak i do tri puta veći BDP u odnosu na Republiku Hrvatsku što se i u kasnijim godinama nije promijenilo. Prema podacima Ekonomskog lab-a (2017), podatci potvrđuju činjenicu da je CEE regija glavni faktor rasta Europske unije Litva koja bilježi rast BDP-a za 10% i Češka kao najuspješnija bivša socijalistička država koja je dostigla prosjek Europske unije. „Bruto domaći proizvod (BDP) po tržišnim cijenama konačni je rezultat proizvodne aktivnosti rezidentnih proizvodnih jedinica. Definira se kao vrijednost sve proizvedene robe i usluga umanjena za vrijednost bilo koje robe ili usluge korištene u njihovom stvaranju“ (Eurostat, 2020). Promatrano po glavi stanovnika, Hrvatska zauzima 9. mjesto po BDP-u pri tržišnim cijenama. To može značiti da Hrvatska ne koristi u potpunosti kapacitet svoje proizvodnih pogona jer jedva prekriva vrijednost uložених inputa u proizvodnju sa krajnjim proizvodima ili je stvar u nabavi materijala gdje ih strane zemlje prodaju po većim cijenama i pri tome nema smisla da Hrvatska svoj krajnji proizvod prodaje po dva ili tri puta većim cijenama za svoje građane jer će biti mala potražnja. Dakle, Hrvatska na svojim proizvodima ostvaruje vrlo male profite, a kao rješenje se javlja sustavno zapošljavanje pri čemu se provjerava produktivnost (dakle provjera znanja putem testova), ili rješavanje političkih pitanja kao uvođenje eura.

Primarni sektor u Republici Hrvatskoj predstavlja problem već nekoliko godina. Poljoprivreda je sektor koji je izuzetno bitan u strukturi ukupnog BDP-a i Republika Hrvatska ima puno veći potencijal, nego što ga iskorištava. Ipak, ono što je dobro za Republiku Hrvatsku je to što ima trend rasta od 2019. godine zajedno uz Sloveniju i Rumunjsku. Prema Hrvatskom zavodu za zapošljavanje (2020), trenutno je 1.540.084 zaposlenih osoba u Republici Hrvatskoj, a od toga je tek 1,6% registrirano da radi u poljoprivredi. Ministarstvo poljoprivrede (2016), navodi da poljoprivredna površina iznosi 1.546.019 hektara, od toga je 56,4% korištenog poljoprivrednog zemljišta, travnjaci čine 38,8%, a tek 4,6% iznose voćnjaci, maslinici i vinogradi. Puno veća konkurentnost rezultirala bi otvaranjem novih radnih mjesta u poljoprivredi i edukacijom mladih, jer Republika Hrvatska ima veći udio poljoprivrede u BDP-u od razvijenijih zemalja poput Mađarske i Slovačke koja je prema podacima Trading Economics (2018), imala BDP 106 milijardi američkih dolara. Češka i Poljska svojom površinom i brojem stanovnika su ispred Republike Hrvatske i gospodarstvo je uvelike prije Drugog svjetskog rata ovisilo o poljoprivredi, odnosno o primarnom sektoru, dok gospodarstvo Slovenije u svojoj povijesti nije uvelike ovisilo o poljoprivredi i to je prednost za izvoz Republike Hrvatske. Wirtz (2019), navodi da se vrijednost proizvodnje poljoprivredne industrije povećala za 5,9% na 2,3 milijarde eura u 2018. godini i ukazuje na rast poljoprivrednog sektora od 2014. godine. Prema tim podacima, Hrvatska je jedna od četiri zemlje koja bilježi rast prihoda od poljoprivrednog sektora, gdje preostale zemlje bilježe pad, poput Poljske koja bilježi ogroman pad od 13,5% prema podacima koje navodi Wirtz (2019). Iz navedenih pokazatelja može se zaključiti kako se produktivnost u poljoprivrednom sektoru u Hrvatskoj povećala. Da poljoprivredna produktivnost u narednim godinama ne doživi pad, potrebno je dobro analizirati inpute koji se pojavljuju na europskom tržištu jer upravo produktivnost ovisi o kvaliteti inputa i u kojoj su mjeri ti inputi integrirani u proizvodni proces. Organizacija za poljoprivredu i prehranu (2017), ističe da produktivnost ovisi o više faktora, ali da svakako treba uključiti promjene u nominalnim cijenama različitih proizvoda proizvedenih na posjedima, promjene na posjedima s obzirom na uloženi rad i promjene fizičkog rada na farmama. Nadovezujući se na prethodnu rečenicu, Hrvatska zauzima 9. mjesto po količini hektara koje posjeduje jedna obiteljska farma što ističu podatci Eurostata (2016). S obzirom na povijest u Hrvatskoj koju obilježavaju ratna događanja, mnogo ljudi je ostalo bez vlastitih farmi i zasigurno bi bila veća produktivnost u poljoprivrednom sektoru. Slika 2 prikazuje kretanje BDP-a u strukturi poljoprivrede Hrvatske i Slovenije od 2015. godine pa sve do početka 2020. godine. Hrvatska i Slovenija stavljene su u odnos jer bilježe najveći porast poljoprivrede u cijeloj Europskoj uniji.

Slika 2: Udio poljoprivrede u BDP-u Republike Hrvatske i Slovenije.

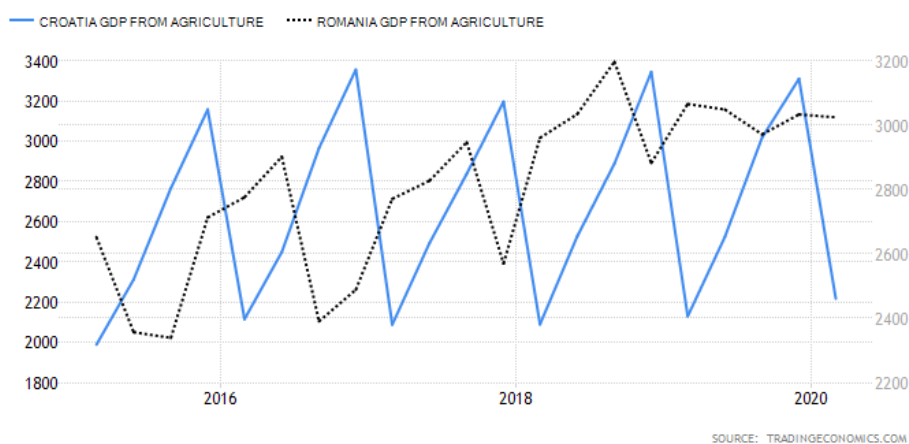

Izvor: autor preuzeo grafikon iz: *Trading Economics* (2020).

Na prikazanom (slika 2), može se vidjeti da je udio poljoprivrede u BDP-u puno veći u Hrvatskoj nego u susjednoj Sloveniji i to predstavlja veliku šansu za Hrvatsku, no svakako treba naglasiti kako je poljoprivreda u Sloveniji zauzimala prvo mjesto po porastu poljoprivredne proizvodnje u 2019. godini i to je uočljivo na prikazanom gdje „isprekidani pravac“ gotovo dostiže pravac Hrvatske. To znači da se produktivnost primarnog sektora povećala u Sloveniji i znak da Hrvatska treba u poljoprivrednom sektoru trebala donijeti racionalne odluke na temelju odgovora na glavna ekonomska pitanja (slika 1). Udio poljoprivrede u BDP-u Hrvatske je veći od Mađarskog udjela poljoprivrede u BDP-u, koja ima silazni trend poljoprivredne proizvodnje, Češka u zadnjih četiri godine je zabilježila pad u poljoprivredi kakav Hrvatska nikada nije imala i to je prednost za izvoz domaćih proizvoda. Baltičke republike nisu toliko ovisne o primarnom sektoru, osim Litve koja je zbog poljoprivrednog tla se najviše bavila poljoprivredom, ali s punom manjim udjelom u BDP-u. Privatizacijom državnih poduzeća, monetarnom stabilnošću koja je omogućila održavanje niske inflacije, reorijentacija trgovine i regulatorna reforma omogućila je Litvi da nakon teške svjetske financijske krize 2007. godine poveća BDP po stanovniku pa tako i poljoprivrednu proizvodnju. Svakako treba uzeti u obzir da Baltičke republike imaju manji ukupni BDP od Hrvatske, a time i životni standard.

Ipak, Hrvatskoj konkurenciju predstavlja Rumunjska, jer je zauzela drugo mjesto po povećanju poljoprivredne proizvodnje pa čak i nadmašila Hrvatsku BDP-u po stanovniku izraženom u standardom kupovne moći, koja je unazad nekoliko godina bila daleko ispred Rumunjske. Sljedeća slika prikazuje kretanje poljoprivrede u strukturi BDP-a Hrvatske i Rumunjske.

Slika 3: Udio poljoprivrede u BDP-u Hrvatske i Rumunjske.

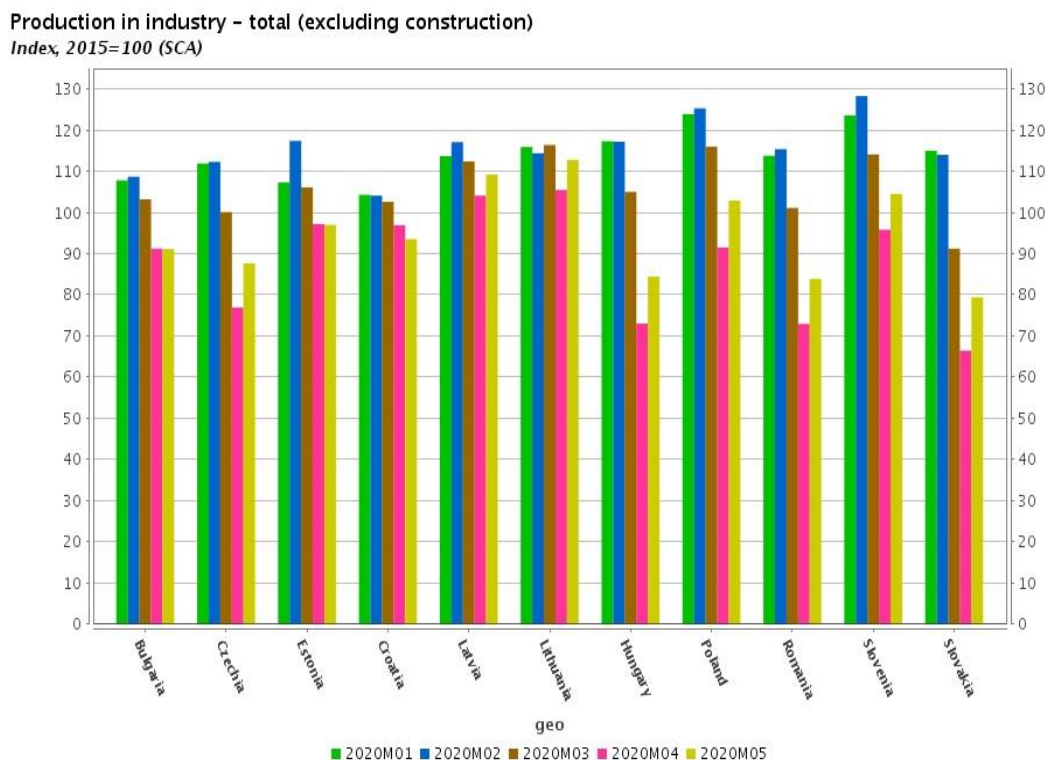
Izvor: autor preuzeo grafikon iz: *Trading Economics* (2020).

Na prikazanom (slika 3), uočljivo je da Hrvatska ima prednost pred Rumunjskom godinama, ali Rumunjska ima puno veće amplitude rasta i točno se vidi da je Rumunjska 2019. godine nadmašila Hrvatsku koja stagnira već nekoliko godina. Očito da Rumunjska provodi velike reforme u području primarnog sektora i da je gospodarstvo orijentirano prema unapređenju poljoprivrede.

U sekundarne djelatnosti ubrajaju se: industrija, građevina, rudarstvo, brodogradnja i sve one djelatnosti koje se odnose na proizvodnju dobara koja su čovjeku potreba za obavljanje različitih poslova i proizvodnju hrane. Prema podacima Svjetske banke (2020c), BDP Hrvatske se trenutno procjenjuje na 61 milijardu američkih dolara, a 26% BDP-a Hrvatske čini industrija. Glavne industrije u Hrvatskoj su: kemijska industrija, metalurgija, elektronika, drvena industrija, brodogradnja, vojna industrija i farmaceutska industrija koja raste iz godine u godinu. Obilježja tranzicije hrvatske industrije razlikuju se od zemalja srednjoistočne Europe, jer neki industrijski trendovi su zaobišli Hrvatsku. Niz ratnih okolnosti, povijesnih događanja, unutarnjih problema, vanjske politike i neodgovarajuće politike uzrokovale su da novi industrijski valovi zaobiđu industriju u Hrvatskoj. Dok su ostale zemlje srednjoistočne Europe rasle i gradile svoju konkurentnost na svjetskom tržištu, hrvatskim proizvođačima pristup tržištu je bio vrlo otežan do 2000. godine dok nije potpisan Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju 2001. godine. Tehnologija u Hrvatskoj uzela je zamah 2010. godine kada su domaći poduzetnici nakon teške krize ponovno počeli otvarati svoja poduzeća. U uvjetima krize, sposobnost dostizanja tehnološke granice kao preduvjeta za održivi rast, ovisiti će najviše o izgradnji vlastitih kapaciteta tehnologije i znanja. Gotovo trećinu BDP-a svih

zemalja čini sekundarni sektor i predstavlja važnu ulogu za međunarodne odnose i usporedbe. Slijedi slika koja prikazuje industrijsku proizvodnju i produktivnost industrijske proizvodnje.

Slika 4: Indeks industrijske proizvodnje „CEE“ zemalja članica EU.

Izvor: autor preuzeo grafikon iz: *Eurostat (2020c)*.

Indeks industrijske proizvodnje pokazuje proizvodnju i aktivnost industrijskog sektora. Mjeri mjesečno izmjene u količini proizvodnje. Na prikazanom (slika 4), može se vidjeti da jedino Hrvatska ima strmovit pad zaključno u svibnju 2020. godine. Ono što je pozitivno za Hrvatsku je da ima zemalja poput Mađarske koje su tijekom travnja 2020. zabilježile još veći pad. Litva zauzima prvo jer ima najmanje promjene u mjesecima i nije imala veliki pad u odnosu na ostale zemlje. Gospodarstvo Litve i danas bazira na proizvodnju svih vrsta poljoprivrednih strojeva, željezničkih vozila, cestovnih vozila i drugo. Zemlje koje imaju višestruko veći BDP od Hrvatske kao što je Češka ili Mađarska, također se još nalaze u fazi tranzicije poduzetničkog duha, ali svakako treba naglasiti kako se Hrvatska nalazi daleko od tih zemalja kod kojih industrija zauzima gotovo 40% BDP-a.

Uslužne djelatnosti u svim zemljama definitivno imaju najveći udio u BDP-u. Podatci Središnje obavještajne agencije (2017), navode da u svim zemalja oko 65% uslužnih

djelatnosti čini ukupni BDP, a od svih zemalja srednjoistočne Europe članica EU, Hrvatska ima najveći udio od 70%. U Hrvatskoj se najviše ističe turizam, tijekom ljeta najviše turista dolazi na Jadransku obalu i provodi dane u hotelima. Hrvatska turistička zajednica (2019), iznijela je podatak da samo turizam čini oko 19,5% Hrvatskog BDP-a.

Tablica 1: Dolasci i noćenja stranih i domaćih turista, Hrvatska, mjesečno.

	2016		2017		2018		2019	
	Ukupno		Ukupno		Ukupno		Ukupno	
	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja
Ukupno	15.463.160	77.918.855	17.430.580	86.200.261	18.666.580	89.651.789	19.566.146	91.242.931

Izvor: autor preuzeo sliku s: Državni zavod za statistiku (2020c).

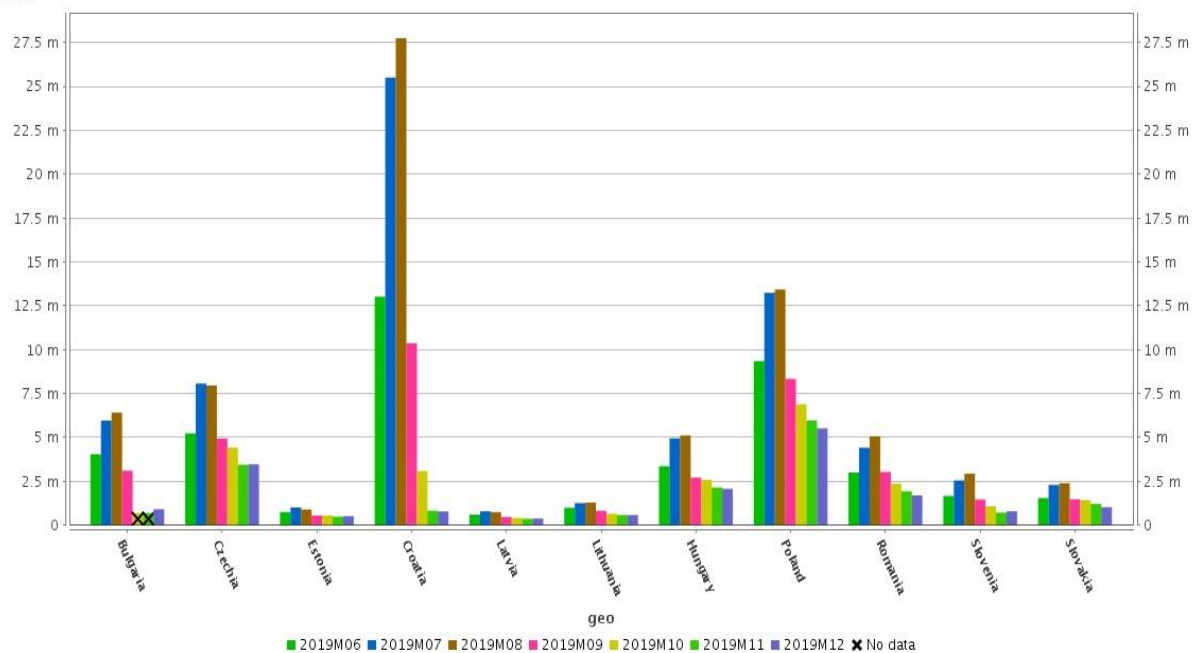
Iz navedene tablice vidi se porast iz godine u godinu broj noćenja domaćih i stranih turista u Hrvatskoj, što itekako povećava ukupni BDP Hrvatske. Gledajući BDP Baltičkih zemalja, niti jedna zemlja nema toliki udio uslužnih djelatnosti u ukupnom BDP-u kao Hrvatska, ne samo one, nego i susjedne zemlje nisu toliko ovise o turizmu, ali također neke zemlje su u porastu turizma i u narednim godinama mogu biti velika konkurencija Hrvatskoj. Gledajući prometni sektor, Hrvatska svojim geografskim položajem ima veliku ulogu u međunarodnom prometu, a tome bi još pogodovala izgradnja nove prometne infrastrukture. Promet čini 10% ukupnog BDP-a u Hrvatskoj, pružanje prometnih usluga zahtjeva značajnu kapitalnu opremljenost. Hrvatska prometna infrastruktura nije u najboljem stanju i definitivno je potrebno donijeti odluke za obnovu prometne infrastrukture, jer sigurno je da su neke svjetske kulturne manifestacije zaobilazile Hrvatsku zbog neadekvatnih uvjeta ili su trebali biti neki veći sportski događaji koji bi sigurno povećali BDP Hrvatske, jer definitivno nije dobro i nije dovoljno da se Hrvatska niz godina oslanja na turizam dok to kod ostalih razvijenih zemalja nije slučaj. Mnogi hrvatski ekonomski stručnjaci danas ukazuju na nadolazeću krizu i da je zaista potrebno tražiti druga rješenja, jer je upitno ljeta 2021. godine i potrebno je što prije stvoriti nova radna mjesta, okrenuti se vlastitim hrvatskim proizvodima i pratiti mjere koje se donose.

Svakako, Hrvatska će uvijek biti u prednosti pred u odnosu na ostale zemlje Europe kada je riječ o turizmu, jer izlazi na more i predstavlja jednu od vodećih destinacija Europe. Hrvatska je zaista ispred svih zemalja CEE regije kada je riječ o turističkoj sezoni pa čak kada se stave sve članice Europske unije, Hrvatska ima najviše noćenja. Sljedeća slika prikazuje broj noćenja domaćih i stranih turista tijekom turističke sezone.

Slika 5: Noćenja u turističkim objektima, domaćih i stranih turista – mjesečni podatci.

Nights spent at tourist accommodation establishments by residents/non-residents – monthly data

Total

Izvor: autor preuzeo grafikon iz: Eurostat (2020b).

Na prikazanom (slika 5), Hrvatska uvjerljivo ima najveći broj noćenja, pogotovo tijekom srpnja i kolovoza kada je aktualna turistička sezona. Ukupni BDP Hrvatske bio bi puno veći kada bi se tercijarni sektor upotpunio s razvijenim prometom, boljom trgovinom i transparentnijim bankarstvom, a turizam se sve više i više razvija kao što se iz priloženog može vidjeti. Treba još spomenuti neproizvodnu djelatnost, odnosno kvartarni sektor koji ubraja: znanost, kulturu, obrazovanje, policiju, upravu čije se plaće dobivaju iz proračuna. Inače se kvartarni sektor ne spominje u strukturi BDP-a jer nema velikog značaja, ali u poglavlju (Investicije 4.4.) biti će objašnjeno zašto je potrebno ulagati u kvartarni sektor.

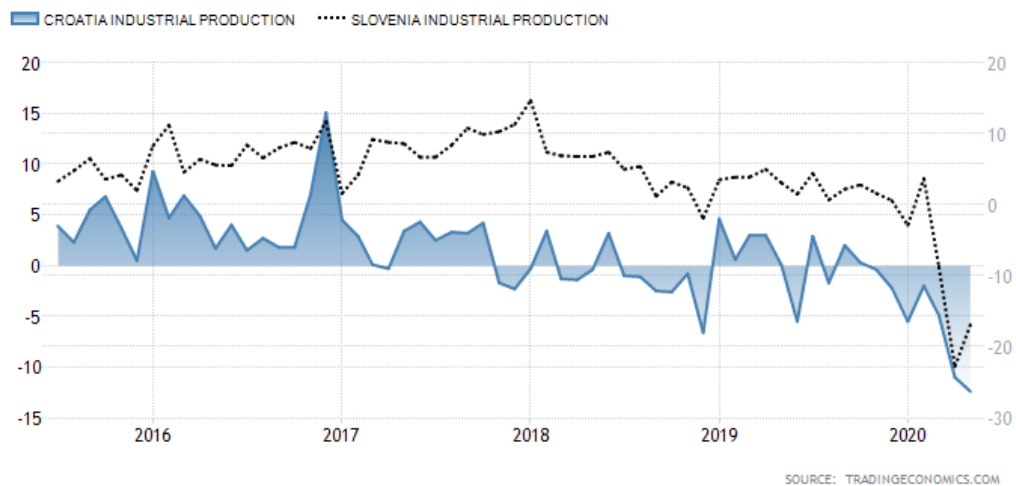
4.2 Zaposlenost

Preduvjet za normalno i zdravo funkcioniranje gospodarstva je dostatna zaposlenost. „Zaposleni. To su osobe koje obavljaju bilo kakav plaćeni posao, kao i oni koji imaju posao, ali su odsutni s posla zbog bolesti, štrajka ili godišnjeg odmora.“ (Samuelson, Nordhaus, 2011: 595) U Hrvatskoj se povećava broj visokoobrazovanih ljudi, sve je veća mobilnost studenata, ali je još potrebno da bi došli do europskog standarda. Očito da postoji jaka povezanost između obrazovanja, siromaštva i dugotrajne nezaposlenosti. Bejaković (2000),

smatra da je mogući uzrok siromaštva nedostatak specifičnih znanja i vještina koje se traže na tržištu rada te ističe da država mora omogućiti kvalitetno obrazovanje za svakog pojedinca u jednakim uvjetima jer smatra da ljudi koji su u siromaštvu, a voljni su raditi, posao ne dobivaju zbog diskriminacije. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2013), ističe da je do kraja 2013. godine u Hrvatskoj je bilo oko 363.411 nezaposlenih, što ju je stavljalo na vrh Europe. Prema projekcijama Središnje obavještajne agencije (2017), u Hrvatskoj je bilo 2% zaposlenih u poljoprivredi, 27% zaposlenih u industriji, a 71% zaposlenih u uslužnim djelatnostima. U svim CEE zemljama je približno takav omjer, jedino u Poljskoj postotak zaposlenih u poljoprivredi prelazi 11%. Najveću nezaposlenost u poljoprivredi na tržištu Europe bilježile su Grčka i Španjolska. Eurostat (2020d), ističe da se radna snaga u poljoprivredi u skupini država EU-28, 2016. smanjila se za 19,8%, no treba izdvojiti Mađarsku koja je jedina povećala svoju radnu snagu, a najveći pad zabilježili su Slovačka i Bugarska za gotovo trećinu. Državni zavod za statistiku (2020a), iznosi podatak od porastu broja zaposlenih u poljoprivredi u prvom tromjesečju 2020. godine od 1,1%. Razlike u poljoprivrednom gospodarstvu proizlaze iz prosječne veličine poljoprivrednih zemljišta, naprimjer poljoprivredno gospodarstvo u Češkoj raspolaže sa 133 hektara zemljišta i to je najveće poljoprivredno gospodarstvo u Europi i sukladno tome je da će imati i najveću produktivnost njihove radne snage. Po strukturi zaposlenih po djelatnostima, Hrvatska se približava razvijenim zemljama, što znači da udio poljoprivrednih zaposlenika se smanjuje, a uslužne djelatnosti rastu.

Industrija je izuzetno važna za cijelu Europu i svaka peta osoba je zaposlena u industriji. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2020a), kretanje zaposlenosti u industriji pokazuju najveći pad broja zaposlenih u brodogradnji i proizvodnji prijevoznih sredstava. Istodobno, najveći rast je u proizvodnji pića i duhanskih proizvoda. „U svibnju 2020. u usporedbi sa svibnjem 2019. godine industrijska proizvodnja u Republici Hrvatskoj, kalendarski prilagođena, pala je za 12,4%“ (Državni zavod za statistiku, 2020b). Takva situacija je sigurno uzrokovana pojavom pandemije u svijetu što znači da brojna radna mjesta su upitna i neka već sada oduzeta. Da bi se produktivnost povećala u industriji potrebno je raditi na popularizaciji računalnih znanosti i motivirati mlade za pohađanje takvih studijskih programa. Produktivnost u industriji pa tako i stopa zaposlenosti u industriji najbolje je opisati kroz količinu proizvedenih outputa. Kako bi se jasnije opisala trenutna situacija, slijedi slika koja prikazuje produktivnost industrijske proizvodnje Hrvatske i susjedne Slovenije.

Slika 6: Produktivnost industrije u Hrvatskoj i Sloveniji.

Izvor: autor preuzeo grafikon iz: *Trading Economics (2020)*.

Jasno se vidi kako pojavom pandemije produktivnost pada već početkom 2020. godine što je uzrok masovnog otpuštanja zaposlenih u industriji. Konkretno za ovaj slučaj prikazan na (slika 6), se vidi da Slovenija do 2017. ima veću produktivnost u industriji, a time i veću zaposlenost. Ovo nije slučaj samo da Slovenija ima veću zaposlenost, a samim tim i produktivnost u industriji, nego gotovo sve Baltičke zemlje (Litva, Latvija, Estonija) imaju veću zaposlenost u industriji od Hrvatske i uspoređujući zemlje srednjoistočne Europe, Hrvatska ima najmanje zaposlenih u industriji. Sljedeća tablica prikazuje koliko je Hrvatska varirala tijekom protekle dvije godine u proizvodnji i kako je pandemija (COVID-19), utjecala na smanjenje i povećanje određenih industrijskih grana.

Tablica 2: Indeks industrijske proizvodnje – mjesečni podatci

	2019 M04	2019 M05	2020 M04	2020 M05
21 Pharmaceuticals, medicinal chemicals, etc.	120.4	130.8	158.9	125.2
26 Computer, electronic and optical products	110.8	123.6	90.9	77.1
27 Electrical equipment	124.8	122.5	109.9	105.4
28 Machinery and equipment n.e.c.	94.7	98.6	69.2	73.3
29 Motor vehicles, trailers and semi-trailers	135.0	134.2	67.2	38.3
30 Other transport equipment	47.7	39.4	42.6	40.8
32 Other manufacturing	94.3	123.9	67.0	77.5
C Total manufacturing	109.0	115.5	97.0	96.0

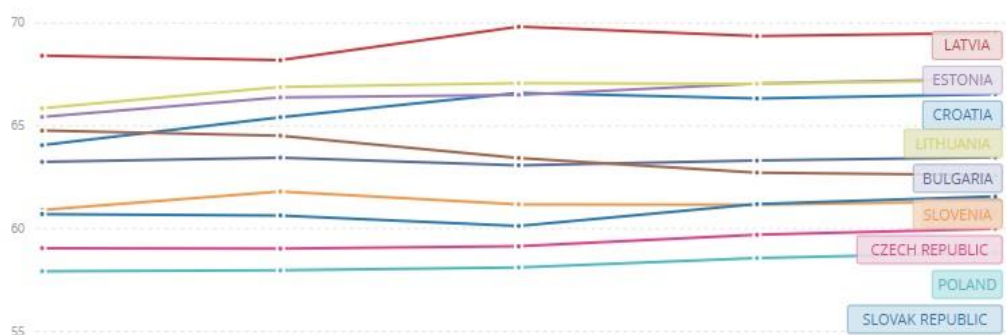
Izvor: autor preuzeo sliku iz: *Organizacija za ljudski razvoj Ujedinjenih naroda (2018)*.

U tablici 2 prikazan je indeks industrijske proizvodnje Hrvatske za travanj i svibanj u 2019. i 2020. godini. Promatrajući ukupnu proizvodnju, ističe se pad u 2020. godini u odnosu na prethodnu 2019. godinu. Naravno to je posljedica već spomenute novonastale situacije u

svijetu koja je uzrokovala pad zaposlenosti u gotovo svim djelatnostima, ali treba izdvojiti farmaceutsku industriju koja je najviše profitirala što se može vidjeti u tablici 2 kada se u odnos stavlja mjesec travanj za 2019. godinu i 2020. godinu.

Situacija je ipak malo drugačija ukoliko je riječ o turizmu i uslužnim djelatnostima koje pokrivaju dvije trećine BDP-a u Hrvatskoj. Turistička ljetna sezona je najpogodnija za Hrvatsku jer dolaze turisti i javne osobe iz cijelog svijeta. Sve je više studijskih programa koji se posvećuju turizmu kako bi u budućnosti turizam opstao i rastao sve više. Svake godine sve je više turista u Hrvatskoj (tablica 1) i potrebno je sve više radne snage za sezonskim poslovima i tu je Hrvatska u najvećoj prednosti među zemljama srednjoistočne Europe. Ipak, tercijarni sektor ne čini samo turizam tako da treba analizirati i ostale uslužne djelatnosti kao što su prometne, bankarstvo i tako dalje. „Udio zaposlenih u prometnom sektoru 2013. godine u Hrvatskoj iznosio je 5.2%, dok plaće u sektoru prometa rastu, zaposlenost se smanjuje“ (Božić, 2013). Situacija u zemljama srednjoistočne Europe je ipak malo drugačija. Rumunjska je doživjela procvat cestovne i željezničke infrastrukture, rumunjski metro u radnom tjednu preveze oko 600.000 putnika. U Bugarskoj željeznička pruga ima glavni utjecaj prijevoza tereta i željezničke veze su povezane sa Rumunjskom, Grčkom, Turskom i Srbijom. Kao što je već navedeno, Latvija je poznata po proizvodnji cestovnih i željezničkih vozila. U konačnici većom proizvodnjom potrebno je više radne snage što ove tri zemlje to i potvrđuju, no Hrvatska svojim položajem ima veliku ulogu u međunarodnoj razmjeni što obogaćuje promet, špediciju i logistiku i ostale uslužne djelatnosti ukupno. Činjenica da Hrvatska ima veliki potencijal unutar tercijarnog sektora prikazuje sljedeća slika.

Slika 7: Zaposlenost u uslužnim djelatnostima (%) u CEE zemljama.

Izvor: autor preuzeo grafikon iz: *World Bank (2020a)*.

Na prikazanoj slici 7, Hrvatska je na visoko pozicioniranom mjestu i treba naglasiti kako slika prikazuje zaposlenost u uslužnim djelatnostima tijekom cijele godine. Kada bi slika

prikazivala zaposlenost samo tijekom turističke sezone, Hrvatska bi bila na prvom mjestu. Zapravo, kada se pogleda ova slika, uočava se da Hrvatska na sredini godine (plavi pravac) ima najveći rast, upravo to je razlog turističke sezone i gotovo u tom trenutku prestiže Estoniju.

Kao što je navedeno, kvartarni sektor je neprofitni sektor države koji obuhvaća: obrazovanje, policiju, upravu i tako dalje. Da bi se temeljno shvatio kvartarni sektor potrebno je proučiti javni sektor za svaku zemlju srednjoistočne Europe jer se međusobno razlikuju. U Hrvatskoj se dijeli na opću državu i javna poduzeća. Prema podacima Instituta za javne financije (2008), broj zaposlenih u javnom sektoru iznosio je 388.222 zaposlenih, od toga 81,7% u općoj državi, a 18,3% u javnim poduzećima.

Tablica 3: Zaposleni u pravnim osobama.

	2012	2013
	I-XII	I-XII
Znanstveno istraživanje i razvoj	5.371	5.406
Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	106.355	106.582
Obrazovanje	107.882	109.294
Djelatnosti zdravstvene zaštite	67.673	67.654

Izvor: autor preuzeo sliku s: *Državni zavod za statistiku (2020d)*.

Prema ovim podacima iz tablice vidi se da Hrvatska stagnira po broju zaposlenih, obrazovanje raste najviše što je odlična stvar da je sve više visokoobrazovanih ljudi u Hrvatskoj. Istraživanje i razvoj je u Hrvatskoj slabo zastupljeno i slabo se ulaže, ali mnogi znanstvenici danas ukazuju da se mora više ulagati u istraživanje i razvoj i rezultati se mogu vidjeti već danas, pogotovo u farmaceutskoj industriji gdje je predvodnik PLIVA. Zemlje srednjoistočne Europe više ulažu u istraživanje i razvoj, a i u samo obrazovanje svojih građana, najviše se tu ističe Njemačka, iako u ovom radu Njemačka se nije spominjala jer samo istočni dio Njemačke pripada CEE regiji, može se spomenuti u ovom kontekstu jer je zaista dominantna u znanosti. Mnogi hrvatski znanstvenici odlaze u te zemlje jer tamo mogu pronaći svoje mjesto u struci i postići velike rezultate.

4.3 Uvoz i izvoz

Raste izvoz poljoprivrednih proizvoda u Hrvatskoj, prema podacima Ministarstva poljoprivrede iz 2019. godine, prvi puta nakon 10 godina uvoz je usporen. Uvoz se javlja u

funkciji podmirjenja domaće privrede robom i uslugama kojih na domaćem tržištu nema ili ih nema dovoljno. Zbog financijskih i drugih ograničenja unutarnjeg tržišta, jedino izvozno orijentirana ekonomija može maloj zemlji jamčiti dugoročno održiv gospodarski rast. Izvoz mesnih proizvoda raste, u prošloj godini je realizirana količina od 21.000 tona mesa što je povećanje izvoza za 17%. „Pokrivenost uvoza izvoz svih poljoprivrednih prehrambenih proizvoda u prošloj godini bila je na razini od 67% dok je pokrivenost uvoza izvozom u sektorima živih životinja i prateće prehrambene industrije bila 41% i najveća je razina pokrivenosti u ovim sektorima u prethodnih 6 godina“ (Ministarstvo poljoprivrede, 2019).

Tablica 4: Uvoz i izvoz prehrambenih proizvoda 2012. do 2018. godine.

REKAPITULACIJA				Indeks	Indeks
Godina	Uvoz	Izvoz	Izvoz/ uvoz	2012=100 uvoz	2012=100 izvoz
2012.	1.979.411.048	1.240.768.289	63%	100	100
2013.	2.102.320.854	1.177.397.151	56%	106	95
2014.	2.294.544.124	1.301.337.792	57%	116	105
2015.	2.511.522.897	1.540.440.608	61%	127	124
2016.	2.620.521.295	1.744.634.176	67%	132	141
2017.	2.918.763.853	1.879.847.412	64%	147	152
2018.	3.030.556.355	2.026.630.527	67%	153	163

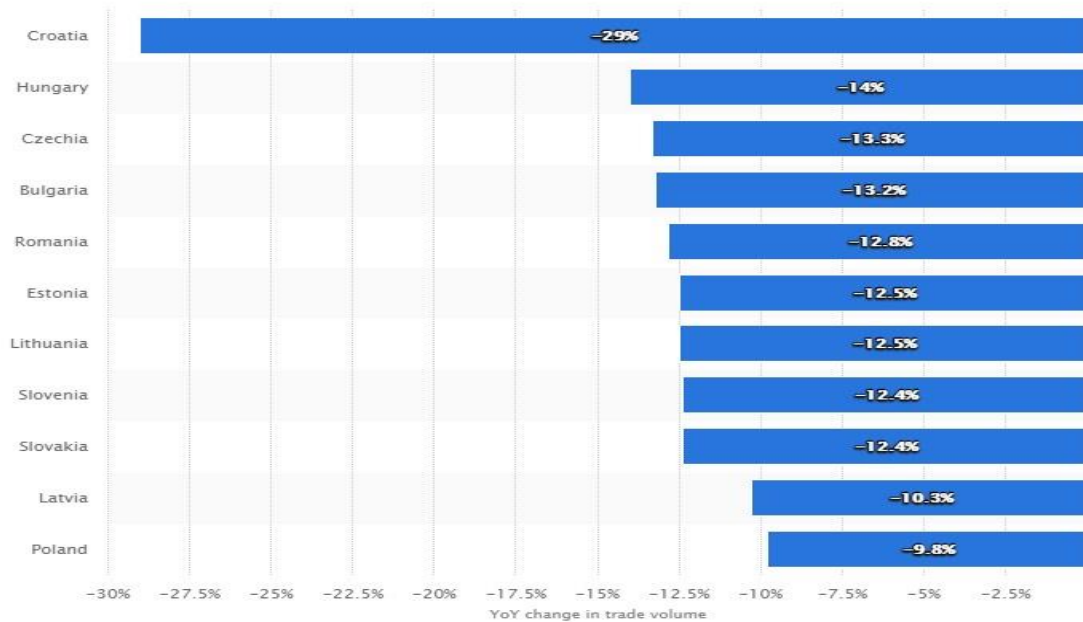
Izvor: autor preuzeo tablicu iz: *Ministarstvo poljoprivrede (2019)*.

Tablica prikazuje godine od kada Hrvatska počinje izlaziti iz krize, vidi se pad od 2012. godine do 2013. godine, no nakon toga već u 2015. godini uočljiv je rast. Najveća pokrivenost uvoza izvozom je 2018. godine od 67%. Izvoz je nastavio rasti i smanjivati tu razliku, a svakako tome pridonose uspjesi hrvatskih tehnoloških poduzeća. Od svega Hrvatska najviše izvozi ribu, šećer, proizvode od šećera, žitarice, proizvode od žitarica i proizvode od ribe. Iz država srednjoistočne Europe u Hrvatsku, uvezeno je puno više ukupne vrijednosti svih roba te tim postupkom se samo produbljavao vanjskotrgovinski deficit, odnosno bilježi se manjak u robnoj razmjeni što znači da se više uvozi dobara i usluga nego izvozi. Ono što je dobro da u

Hrvatskoj nominalno raste izvoz sa najvažnijim trgovinskim partnerima kao što su Slovenija, Italija i Njemačka. Podatci Hrvatskog izvoznog portala (2020), iznose da je u države članice Europske unije u 2019. godini izvezeno je 77 milijardi kuna robe, to je 4% više nego u 2018. godini. Vrijednost uvezene robe je porasla iste godine za 8,2%, na 149 milijardi kuna. Potrebna je reorganizacija uvoza i izvoza, samo 15% poduzeća u Hrvatskoj izvoze što Hrvatsku i dalje čini ovisnom o ostalim zemljama. Rumunjska bilježi rast industrijske proizvodnje od 6,5% na godišnjoj razini i najviši je u Europi i jedna je vodećih izvoznika: automobila, softvera, odjeće i tekstila, električne i elektroničke opreme, sirovine, vojne opreme i poljoprivrednih proizvoda, a Njemačka i Italija najveći su trgovinski partneri. Poljska je jedina europska zemlja koja je izbjegla recesiju 2008. godine zbog snažnog domaćeg tržišta, niske stope nezaposlenosti i niskog vanjskog duga. Poljska je 25. najveći izvoznik roba i usluga na svijetu što uključuje strojeve, namještaj, prehrambene proizvode, odjeću, obuću i kozmetiku. Najveći poljski trgovinski partneri su Njemačka, Češka, Velika Britanija, Francuska i Italija. Može se primijetiti kako su vanjskotrgovinski putevi zemalja CEE regije usmjereni prema Italiji i Njemačkoj i ostalim zemljama središnje Europe, što predstavlja veliku konkurenciju za Hrvatsku jer bi time u narednim godinama mogla pasti potražnja za hrvatskim proizvodima. Prema podacima Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja (2013), najveći uvoznik Hrvatske je Italija (14,6%), Bosna i Hercegovina (12,2%), Njemačka (11,8%) i Slovenija (10,42%). Rast izvoza u Hrvatskoj ostvaren je zbog povećanja izvoza odjeće (52%), kemikalija i kemijskih proizvoda (35%), električne energije (108%), prehrambenih proizvoda (19%), proizvodi od drva (35%) i proizvodi od metala (16%). Obzirom na nadolazeću krizu u svim zemljama Europe pa i svijeta, uzrokovanom pandemijom krajem 2019. godine, uvoz i izvoz svih zemalja srednjoistočne Europe će drastično pasti. Konferencija Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju (2020), ističe da je vrijednost međunarodne trgovine u poljoprivredno-prehrambenom sektoru porasla za 2%, ali pad u automobilskoj industriji između 40%-50%. Također još navode da je izvoz tekstila i obuće u prvoj četvrtini 2020. godine u padu za 12%. Ono što se još može saznati iz podataka koje je publicirala Konferencija Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju (2020), je da potražnja za medicinskim proizvodima udvostručena u odnosu na prijašnju godinu, odnosno uvoz medicinske opreme u Kini je povećan za 41%, a u cijeloj Europskoj uniji za 21%. Upravo ovi podaci odgovaraju tablici 2 (indeks industrijske proizvodnje – mjesečni podatci) gdje je potražnja za lijekovima u velikom porastu. Prema nekim stranim ekonomistima i njihovim projekcijama, najveći pad očekuje se u Hrvatskoj, ali svakako treba naglasiti kako strani znanstvenici ne mogu imati konkretne podatke i relevantne informacije o stanju u

Hrvatskoj tijekom pandemije. Sljedeća slika upravo prikazuje projekcije po kojima bi Hrvatska bilježila najveći pad izvoza robe.

Slika 8: Prognoza izvoza robe i usluga u srednjoistočnoj Europi u 2020. godini.

Izvor: autor preuzeo grafikon iz: *Statista (2020)*.

Kao što je vidljivo na slici 8., Poljska je jedina zemlja koja obećava da će smanjenje izvoza bilježiti ispod -10%, najveći pad se očekuje u Hrvatskoj koja snažno ovisi o turističkom sektoru. Postavlja se pitanje: kako smanjiti ovaj veliki postotak koji se očekuje u Hrvatskoj? Jedno od rješenja je izravan izvoz. „Izravan izvoz produžuje proces prodaje i zahtijeva duže rokove naplate, nego da se roba prodaje putem posrednika. Stoga se prilikom odabira načina izvoza na strano tržište trebaju uzeti u obzir i zahtjevi stranih kupaca za kreditiranjem kako bi posao bio uspješno obavljen.“ (Jozić, 2010).

Izvoz preko organizacijskih oblika u zemlji će sigurno biti ograničen jer najviše ovisi o trenutnom stanju u zemlji. S obzirom da neke projekcije pokazuju drastičan pad gospodarstva u Hrvatskoj, veliki je upitnik ispred funkcionalnosti takvih organizacijskih oblika. Preko vlastite mreže u inozemstvu javlja se kao privremeno rješenje jer su i sva ostala gospodarstva u kriznoj situaciji. „Izravan način izvoza zahtijeva mnogo više stručnog znanja i iskustva, vremena upravljanja i financijskih resursa od neizravnog izvoza, ali takav način izlaska omogućuje poduzeću veću kontrolu nad distribucijskim kanalima“ (Jozić, 2010).

4.4 Investicije

Investicije predstavljaju uloženi novac za koji se očekuje puno veći povrat u budućnosti. Investiranje ne mora nužno značiti da se novac ulaže u dionice neke firme ili u izgradnju stadiona, investirati se može u obrazovanje, odnosno u ovom slučaju neopipljiv kapital.

„Ekonomska aktivnost koja žrtvuje potrošnju danas radi povećanja proizvodnje u budućnosti. Uključuje opipljivi kapital poput zgrada i neopipljive investicije poput obrazovanja. *Neto investicija* vrijednost je ukupnog ulaganja nakon odbitka za amortizaciju. *Bruto investicija* ona je investicija bez odbijanja amortizacije. U financijskom rječniku „ulaganje“ ima potpuno drugačije značenje i označava kupnju vrijednosnog papira, kao što s dionica ili obveznica.“ (Samuelson, Nordhaus, 2011: 660)

Investiranje u poljoprivredu ima broje rizike na koje čovjek ne može utjecati. Prilikom proizvodnje može doći do obilnih pljuskova i ostalih elementarnih nepogoda koje prekidaju proizvodnju. U Hrvatskoj poljoprivreda nije na onoj razini na kojoj se očekuje, ali unazad nekoliko godina sve se više ulaže. Ministarstvo poljoprivrede je (2020a), godine kroz natječaj stavilo na raspolaganje 2,2 milijarde kuna bespovratno i u budućnosti se najavljuju novi natječaji. Potiče se velika proizvodnja hrane jer je Hrvatska danas veliki uvoznik hrane, gotovo 3 milijarde eura. U regiji srednjoistočnih zemalja najviše se ističe Rumunjska kao jedna od najnaseljenijih zemalja i sa nizom poljoprivrednih dobara. Nekoliko se zemalja srednjoistočne Europe još bori sa problemom raspada kolektivnih poljoprivrednih gospodarstava, ali i mnogo njih se izborilo za svoj položaj kao Bugarska. Prednost Bugarske poljoprivrede je taj jer su niski troškovi rada i obrazovni sustav je dobrim dijelom posvećen obrazovanju mladih o suvremenoj poljoprivredi. Također u i ostalim zemljama kao što su Slovenija, Slovačka i Poljska, Europska unija potiče razvoj ruralnog područja prema specifičnim potrebama. Za Hrvatsku je to jako dobro, jer upravo Slovenija je glavni vanjskotrgovinski partner Hrvatskoj, a danas je sve više studijskih smjerova orijentiranih prema razvoju poljoprivrede u Hrvatskoj te je tu prilika da kroz programe i stečena znanja obje zemlje profitiraju. Svakako treba naglasiti i upozoriti kako ne potreban preokret hrvatskoj poljoprivredi, pozitivnu vanjskotrgovinsku bilancu prehrambenih proizvoda Hrvatska ima sa BiH, Kosovom, Srbijom, Rusijom te Saudijskom Arabijom. Hrvatska sa niti jednom zemljom koja je članica Europske unije, a na području srednjoistočne Europe nema pozitivnu vanjskotrgovinsku bilancu. Hrvatska u primarni interes stavlja male poduzetnike, to je sjajna situacija za obiteljske pogone koji dobivaju poticaje i država ulaže u takve pogone

koji nažalost proizvode nekonkurentne proizvode za europsko tržište. Vodi se loša agrarna politika i potrebno više koristiti ulazak Hrvatske u Europsku uniju jer je to tržište od 500 milijuna ljudi i potrebna je nova velika agrarna reforma. Generalni zaključak je da Hrvatska prvenstveno treba poraditi na širenju studijskih programa koji će pridonositi poljoprivredi, na taj način se još više investira u poljoprivredni razvoj, nego poticajima koji će biti iskorišteni na neracionalan način. Naposljetku, svakako je potrebno još i rješavanje socioloških pitanja, kao naprimjer da je Hrvatska „žitnica Europe“, nažalost to još nije.

Gospodarska kriza 2008. godine pokazala je važnost industrije za razvoj gospodarstva. Osim što čini četvrtinu BDP-a veliki je udio zaposlenih u sekundarnom sektoru i od izuzetne je važnosti i prilikom međunarodnih usporedba. Poticaj novim investicijama otvoriti će nova radna mjesta, rast izvoza i rezultirati privlačenjem stranih investitora na domaća tržišta. Osnivanjem novih tehnoloških firmi kao naprimjer „Rimac Automobili“ otvaraju se nova radna mjesta, vraća se dijaspora, prisutno je zapošljavanje stranaca koji ne zauzimaju radno mjesto domaćim radnicima, nego svojim znanjem obogaćuju gospodarstvo i otvaraju nova radna mjesta u poduzeću. Investicije zauzimaju veliku važnost za razvoj Hrvatske te daljnje restrukturiranje i modernizaciju hrvatskog gospodarstva jer trendovi u zemljama srednjoistočne Europe pokazuju tehnološki napredak, znanje, obrazovanje kao glavne generatore rasta gospodarstva. Uz investicijske projekte koji donose nova radna mjesta i prihode, potiču razvitak manje razvijenih regija u Hrvatskoj. U Slavoniji su otvoreni novi studijski programi orijentirani prema visokoj tehnologiji kojim se povezuju gradovi iz Slavonije (Osijek, Slavonski Brod, Vinkovci) sa visoko rastućim tehnološkim poduzećima jer su potrebne nove podružnice. Ulaganje u *start-up* poduzeća u CEE regiji sve više raste. „Uz osigurana financijska sredstva EU-a u iznosu od 410 milijuna eura, cilj je fondova da prikupe do 2,1 milijardu eura javnih i privatnih ulaganja. Očekuje se da će se time potaknuti 6,5 milijardi eura novih ulaganja u inovativna novoosnovana i rastuća poduzeća diljem Europe, čime bi se udvostručio iznos poduzetničkog kapitala koji je trenutačno dostupan u Europi“ (Europska komisija, 2020). Poljska zauzima prvo mjesto zemalja srednjoistočne Europe s najviše financiranja VC-a (*Venture capital*) s ulaganjima od 611 milijuna eura, nakon Poljske slijedi Litva sa uloženi 302 milijuna eura te Mađarska. Varšava se smatra kao najveće tehnološko središte srednjoistočne Europe. Ono što krase Poljsku je veliki broj programera, kojih u Europi ima oko milijun, čak 50% nalazi se u Poljskoj, Rumunjskoj i Češkoj.

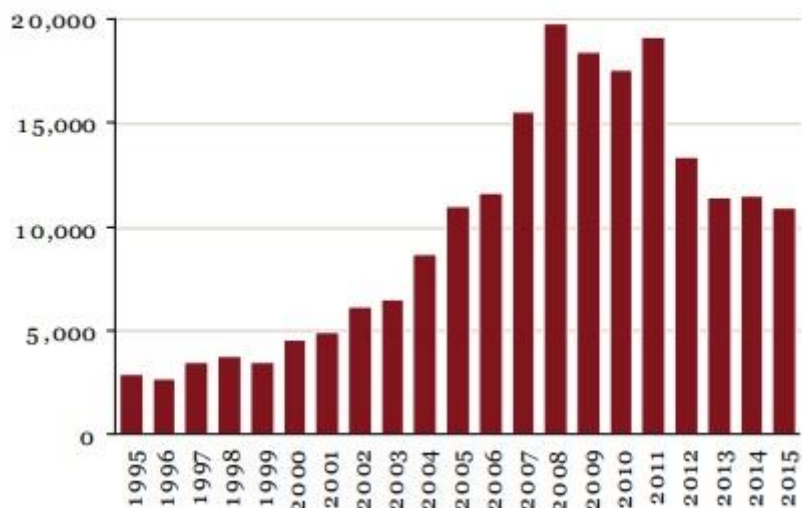
Uslužne djelatnosti čine 70% BDP-a gotovo svake države i izuzetno je bitan sektor za Republiku Hrvatsku. U tablici 1.1. (Dolasci i noćenja domaćih i stranih turista, Hrvatska,

mjesečno), prikazano je koliko hrvatski poduzetnici i Hrvatska država ulažu u turizam. Definitivno jedna od najposjećenijih destinacija u Europi, Hrvatska zauzima prvo mjesto po određenim makroekonomskim parametrima kada je riječ o turizmu. Naravno, tercijarni sektor ne sastoji se samo od turizma, još ima puno prostora gdje se financijska sredstva mogu uložiti kao naprimjer bankarski sektor ili prometni sektor. Prometna infrastruktura je u Hrvatskoj nije u skladu europskog standarda, ratne posljedice, neracionalno korištenje sredstava, dovelo je promet u situaciju da dolazi do velikih zastoja, prometnih nesreća i drugo. Promet je širok pojam i bilo bi nezahvalno baviti se i razmatrati ulaganja samo u cestovnom prometu, stoga sve vrste treba objediniti. Mnoga prometna poduzeća u Hrvatskoj, smjenjuju svoju upravu vrlo često zbog različitih odluka koje se donose. Najveći problem su natječaji za izgradnju određenog objekta, kojeg uvijek dobivaju poduzeća iz susjednih zemalja dok hrvatska poduzeća raspravljaju o „manjim kapitalnim projektima“. Apsolutno je razumljivo da neke projekte poput izgradnje Pelješkog mosta, koji je najveća investicija u modernoj hrvatskoj povijesti, mora graditi kineska tvrtka „CRBC“, ali svakako posla ima i za domaću radnu snagu. Prema podacima Vlade Republike Hrvatske (2019), Hrvatska je u zadnjih 10 godina uložila 62 milijarde kuna za izgradnju autocesta, jer prometne mreže sa europskim zemljama doprinose i razvoju turizma. Ulaganja su okrenuta i prema modernizaciji i izgradnji željezničke infrastrukture uz pomoć europskih fondova. U 2019. godini, investicije su obilježene u sektoru zračnog prometa, odnosno obnova zračnih luka i povećanje kapaciteta. Tako su zračna luka Split i zračna luka Dubrovnik dobile novi putnički terminal koji će povećati kapacitet prijema putnika. U slavonskim gradovima provode se projekti obilaznice Vukovara i Petrijevaca te svakako treba istaknuti nabavku autobusnih vozila u Osijeku i razvoj terminala u luci Slavonski Brod. U Češkoj, Sloveniji i Slovačkoj ulaganja su bila iznad razine Europske unije i prije nego li su njoj pristupili. U usporedbi sa prosjekom Europske unije, zemlje srednjoistočne Europe više ulažu u prometnu infrastrukturu. Infrastruktura je četvrti najveći faktor rasta u Bugarskoj i sedmi najveći faktor rasta u Rumunjskoj i Poljskoj, a Hrvatska je danas zemlja koja ima najkvalitetniju prometnu mrežu (autoceste) s više od 1300 kilometara. Državni zavod za statistiku (2020e), ističe da investicije za djelatnosti pružanja usluga prijevoza i skladištenja iznose 4.972.967 kuna, ali ipak treba naglasiti kako se radi samo o prometnim djelatnostima. Ukoliko se zbroje sveukupne investicije za tercijarni sektor, gdje je potrebno zbrojiti komunalne usluge, financijske usluge, popravci automobila, administrativne djelatnosti i ostale uslužne djelatnosti, investicije iznose gotovo 22,2 milijuna kuna u dugotrajnu imovinu. Dakle, navedene investicije odnose se na novu ili već rabljenu

dugotrajnu imovinu te predstavlja investiranje stranih ili domaćih investitora. Sljedeća slika prikazuje visinu investicija u infrastrukturu u Hrvatskoj.

Slika 9: Infrastrukturne investicije u EU11.

Infrastructure Investments in EU11 (EUR million)

Izvor: PricewaterhouseCoopers (2017).

Na prikazanom (slika 9), se može vidjeti da su najveće investicije dostizale 2007. godine, no nakon toga dolazi do krize koja to smanjuje, ali već 2011. kreće oporavak. Investicije u infrastrukturu su doživjele procvat u nekim krajevima Hrvatske kao naprimjer u Osijeku, gdje se gradi nogometni stadion „Pampas“ koji bi do kraja 2021. godine trebao biti u funkciji te isto tako predstavlja najveću privatnu investiciju u povijesti Hrvatskog sporta. Velika je prednost Hrvatske njezin geografski položaj koji je pogodan za vanjskotrgovinski promet i kvaliteta autocesta u odnosu na neke susjedne zemlje je bolja, ali problem je u gradskom prometu. Mnoge zemlje danas izvoze i svoje automobile s ispušnim plinovima i proizvode automobile na struju, Hrvatska je po tom pitanju apsolutno na dobrom „valu“ jer ima vodećeg proizvođača električnih automobila.

Kada je riječ o investicijama u kvartarnom sektoru najviše treba izdvojiti istraživanje i razvoj (R&D), jer je Hrvatska svojim politikama pružala malu pažnju upravo toj djelatnosti. U Hrvatskoj najviše se ističe u farmaceutskoj industriji, konkretno u PLIVI se najviše rade istraživanja i u institutu Ruđer Bošković. U Hrvatskoj ima mnogo talentiranih znanstvenika, ali upravo oni svjedoče „odljevu mozгова“ jer u Hrvatskoj nisu u mogućnosti iskoristiti potpuni potencijal. Uspoređujući investicije Hrvatske u istraživanje i razvoj, trenutno je ispod

prosjeaka Europske unije, ali nije to loše jer se ipak u tom slučaju Hrvatska uspoređuje sa čitavom Europom. Baltičke zemlje manje ulažu u istraživanje i razvoj, osim Estonije koja je gotovo uz bok Mađarskoj dok susjedne Rumunjska, Bugarska i Slovačka više pažnju pružaju ostalim javnim djelatnostima. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2020e), uloženo je 1.324.872 kune za djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, a kada je riječ o znanstvenim i tehničkim djelatnostima, investicije iznose 902.171 kunu. Mnogi hrvatski znanstvenici svim naporima bore se da investicije u znanosti budu veće u budućnosti, jer na taj način su prisiljeni odlaziti u inozemstvo. U Hrvatskoj ima jako puno talenata za prirodne i društvene znanosti, ali mnogi od njih svjedoče „odljevu mozgova“ i svoje mjesto traže u stranim institutima, uglavnom su to znanstvenici za prirodne znanosti. Ovim radom žele se potaknuti investicije u istraživanju i razvoju jer će se tako vratiti hrvatski znanstvenici iz inozemstva i svoj potencijal će moći iskoristiti u Institutu Ruđer Bošković, Ekonomskom institutu Zagreb i ostalim znanstvenim ustanovama.

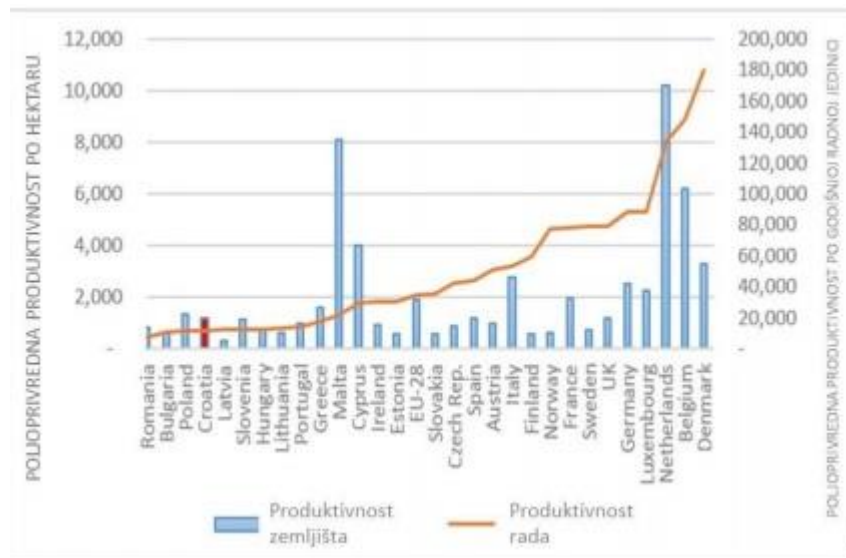
5. ANALIZA PRODUKTIVNOSTI SEKTORA HRVATSKOG GOSPODARSTVA

U ovom poglavlju donosi se sveukupna ocjena gospodarstva Republike Hrvatske, odnosno na temelju provedenih analiza i međunarodnih usporedba u prethodnim poglavljima, donosi se konačno stanje gospodarstva Hrvatske. Produktivnost svakog pojedinog sektora je od iznimne važnosti jer pridonosi privredi, a u radu se produktivnost očitavala kroz BDP, zaposlenost, uvoz i izvoz te investicije. Isključivim vođenjem činjenica donosi se realno stanje gospodarstva Hrvatske, jer samo činjenicama se može ukazati na eventualne propuste i prijetnje u nadolazećim godinama.

Prilikom pisanja rada bilo je dosta polemike oko najvažnijih makroekonomskih parametara, njihove dosljednosti za analiziranje i donošenjem bitnih zaključaka na temelju njihovih rezultata. Konkretno radi se o bruto domaćem proizvodu (BDP) koji je relevantna mjera za ocjenu uspješnosti cjelokupnog gospodarstva, ali mjera kvalitete života ljudi što je definitivno najbitnije i cilj svake politike. Stoga, prilikom kreiranja općeg dojma o gospodarstvu Hrvatske koristiti će se BDP po stanovniku i BDP po stanovniku izražen paritetom kupovne moći jer je to prema mnogim autorima pokazatelj kvalitete života, a postoji snažna korelacija između kvalitete života i zdravog gospodarstva s velikim BDP-om. Svi sektori jako puno pridonose razvoju gospodarstva Hrvatske, ali u mnogima ima jako puno prostora za napredak. Primarni sektor zauzima mali postotak unutar strukture BDP-a, ali treba biti pod velikim nadzorom jer prvenstveno se radi o prehrambenoj proizvodnji. Kao što je već objašnjeno u radu, u poljoprivredi se moraju napraviti reforme kojim će se zapošljavati zaista oni koji žele raditi u poljoprivredi i mladi koji su obrazovani za to područje, jer se time i produktivnost povećava. U poglavlju (Zaposlenost 4.1), navodi se kako se zaposlenost u primarnom sektoru smanjuje dok se u uslužnim djelatnostima povećava. Osim što to takav trend smanjuje trenutnu veličinu plodnog tla zbog svih prirodnih pojava (kiša, tuča, snijeg), a smanjuje se broj ljudi koji bi zemlju mogli zaštititi od tih pojava, usporedno tome smanjuje se i proizvodnja. „Niska produktivnost rada i zemljišta sprječava strukturnu transformaciju poljoprivredno – prehrambenog sustava u Hrvatskoj. Iako je ostvareno značajno poboljšanje poljoprivredne produktivnosti u Hrvatskoj u zadnjih deset godina, to je povećanje sporo, a razina produktivnosti u odnosu na druge države EU-a je i dalje velika. Primjerice, dok se dodana vrijednost poljoprivrede po radniku povećala za 20% otkad se

Hrvatska pridružila EU-u 2013., i dalje je gotovo za trećinu niža nego u Austriji. Uz to, ta povećanja produktivnosti rada, koja su djelomice bila potaknuta značajnim smanjenjem broja zaposlenih u poljoprivredi, bila su popraćena smanjenjem produktivnosti zemljišta“ (Ministarstvo poljoprivrede, 2020b). Slijedeća slika predstavlja odnos produktivnosti rada i produktivnost zemljišta 2013. godine kada Hrvatska postaje članica Europske unije.

Slika 10: Produktivnost rada i zemljišta u EU 2013. godine

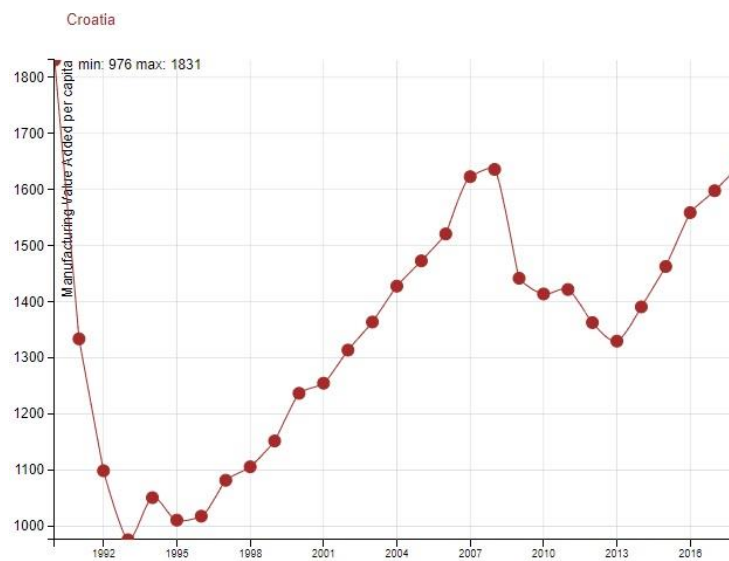
Izvor: autor preuzeo grafikon iz: *Ministarstvo poljoprivrede (2020b)*.

Na prikazanom (slika 10), vidi kako pravac produktivnosti rada prolazi ispod stupca koji označava produktivnost zemljišta. To znači da Hrvatska svoju površinu ne iskorištava u potpunosti kao što to radi Portugal. Niska razina produktivnosti u hrvatskoj poljoprivredi uzrokovana je niskom razinom kapitalnih ulaganja i malim izdacima za istraživanje i razvoj. Za povećanje produktivnosti neophodno je ulagati u istraživanje i razvoj, k tome Ministarstvo poljoprivrede (2020b), ističe da, kada bi se smanjila razlika u izdacima za istraživanje i razvoj za 50% u odnosu na EU28, povećala bi se produktivnost rada u poljoprivredi za 11,9%.

Sekundarni sektor čini 25% BDP-a Hrvatske i najveća upravo to je najveća „pobjeda“ Hrvatske zadnjih 10 godina. Pojavom poduzeća visoke tehnologije i pojavom novih studijskih programa orijentiranih prema obrazovanju i razvijanju studenata, predstavlja Hrvatsku poželjnom za ulaganja i privlači strane investitore. Pravi primjer su drugi najveći proizvođači automobila na svijetu „Kia Motors“ i „Porsche“ koji su uložili u Rimac automobile. Nadalje, treba ukazati na brodogradnju koja u Hrvatskoj ima veliki potencijal jer je Hrvatska pomorska zemlja i veliki dio stanovništva pojedinih regija (Splitko –

dalmatinska, Primorsko – goranska, Istarska) je zaposlen u toj industriji. Nažalost, određene političke odluke su dovele u stečaj neke tvrtke čemu svjedoči brodogradilište Uljanik. Apsolutno je potrebna rekonstrukcija brodogradilišta Uljanik jer zapošljava 2.700 ljudi. Iako Hrvatska bilježi trend rasta u sekundarnim djelatnostima, još je potrebno vremena da se dostignu zemlje CEE regije. Hrvatska je trenutno po svakom parametru iza zemalja srednjoistočne Europe, jedino se može izdvojiti Latvija koja se nalazi iza Hrvatske. Slijedi slika koja prikazuje proizvodnu dodanu vrijednost (MVA) po stanovniku i predstavlja razinu industrijalizacije zemlje.

Slika 11: Proizvodna dodana vrijednost Hrvatske po stanovniku.

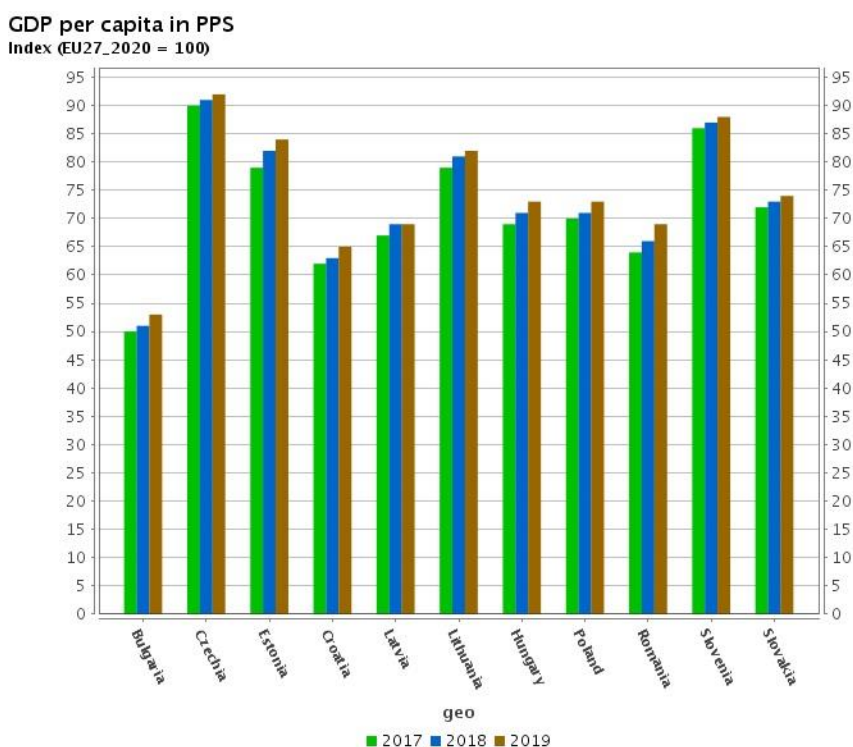
Izvor: autor preuzeo grafikon iz: *Organizacija za ljudski razvoj Ujedinjenih naroda (2020).*

Slika 11 prikazuje kako se proizvodnja kretala u Hrvatskoj od početka ratnih događanja pa do 2018. godine. Početkom 1991. godine proizvodnja je bila na niskoj razini zbog ratnih događanja, ali krajem 1995. godine vidi se porast proizvodnje, odnosno može se reći da je produktivnost porasla. Ista situacija je 2008. godine uoči teške krize gdje je proizvodnja počela padati. Obilježja industrije u Hrvatskoj puno su drugačija, nego li su to u zemljama CEE regije. Dok je Hrvatska bila pogođena ratnim događajima, ostale srednjoeuropske zemlje radile su na ostvarivanju svoje konkurentnosti na tržištu tako da je hrvatskim proizvođačima bio otežan put do europskih tržišta. Uz sve povijesne događaje kroz koje je Hrvatska prošla, danas se ipak otvaraju sve više tehnološka poduzeća u Hrvatskoj i neki gradovi su postali „*smart city*“ kao što su: Osijek, Bjelovar, Zagreb, Rijeka i Dubrovnik.

Uslužne djelatnosti čine 70% BDP-a Hrvatske i najviše pridonosi razvoju gospodarstva. Turizam je najviše u centru pažnje jer čini oko 20% BDP-a i svake godine privlači studente i mlade osobe koje žele steći radnog iskustva. O produktivnosti uslužnih djelatnosti najbolje govore podatci broja noćenja u Hrvatskoj mjesečno (slika 5) i (tablica 1). U radu je detaljno opisana produktivnost tercijarnog sektora iz čega se može zaključiti da turizam ima najveću ulogu i produktivnost, ali svakako transparentnost, politička odgovornost i dobra birokracija pridonijeti će produktivnosti bankarskog i administrativnog sektora. „Financijski sektor ima važno mjesto u suvremenom gospodarstvu zahvaljujući svojoj ulozi financijskog posredovanja, tj. kanaliziranja sredstava od štediša prema ulagateljima. Zdrav i učinkovit financijski sektor potiče akumuliranje štednje i omogućuje da se ona dodijeli najproduktivnijim ulaganjima, čime se potiču inovacije i gospodarski rast. Banke su glavni financijski posrednici u svim europskim državama“ (Europska komisija, 2017). Prilikom opisa kvartarnog sektora, mnogi autori posebnu pažnju pružaju znanosti, institutima za razne znanosti i istraživanju i razvoju. „Odljev mozгова“ koji je nekoliko godina bio u visoko ulaznoj putanji, danas ima isti trend, ali ipak manjom brzinom. Osim što je tim procesom Hrvatska ima negativna demografska kretanja, to je veliki ekonomski problem. Svjetska banka (2020b), ističe da BDP po stanovniku izražen paritetom kupovne moći u prosjeku u Europskoj uniji iznosi 45.541,00 američki dolara, dok u Hrvatskoj iznosi 29.937,00 američkih dolara. Stavljanjem u odnos ta dva iznosa, Hrvatska je na 65,73% prosjeka Europske unije. Prema podacima Međunarodnog monetarnog fonda (2005), godine BDP po stanovniku u Hrvatskoj iznosio je 12.324,00 američki dolara, a u Poljskoj koja je pet i pol puta površinom veća od Hrvatske i devet puta više stanovnika, 2005. godine BDP po stanovniku iznosio je 12.994,00 američkih dolara. Ipak ukupni BDP je veći u Poljskoj, a to je zbog više radnih mjesta i velikog broja suvremenih poslova, ali sigurno je veći broj zaposlenika koji rade u tercijarnom sektoru gdje su plaće manje i određeni je postotak nezaposlenih što rezultira da BDP po stanovniku bude približno jednak Hrvatskom. Isti slučaj je i u analizi Baltičkih zemalja koje sveukupni BDP imaju manji, nego što to ima Hrvatska, ali BDP po stanovniku je prema novim podacima veći od Hrvatskog jer je dvostruko manji broj stanovnika, a time je veća vjerojatnost da je i zaposlenost mala. U zemljama srednjoistočne Europe, Hrvatska je prema BDP-u po stanovniku izražen paritetom kupovne moći ispred Bugarske, ostale zemlje imaju veći BDP po stanovniku izražen paritetom kupovne moći. Isto to ne znači da je nužno u Hrvatskoj lošija kvaliteta života, primjerice investitori će doći u Hrvatsku prije nego li u bilo koju Baltičku zemlju

jer prvenstveno imaju više izbora za ulaganje, ukupni BDP Hrvatske veći je od ukupnog BDP-a baltičkih zemalja, a investitorima je to bitno jer prikazuje općenito stanje gospodarstva, dok sigurno manju pažnju posvećuju BDP-u po stanovniku. Ipak, BDP po stanovniku je itekako važan makroekonomski parametar i svakako da bi u Hrvatskoj trebali stvarati više radnih mjesta za nezaposlene, motivirati neaktivno stanovništvo na rad i studijske programe kreirati na način koji će zainteresirati mlade, pogotovo u onim sektorima koji su deficitarni kao što su farmaceuti ili medicinari. Sljedeća slika prikazuje usporedbu kupovne moći građana zemalja CEE regije.

Slika 12: BDP po stanovniku izražen paritetom kupovne moći

Izvor: autor preuzeo grafikon iz: *Eurostat (2020a)*.

Ovaj graf prikazuje prosjek BDP-a po stanovniku izražen paritetom kupovne moći u odnosu na Europsku uniju. Dakle, Češka je najbliža prosjeku Europske unije, a ujedno i očekivano najrazvijenija zemlja „CEE“ regije. Hrvatska je trenutno samo ispred Bugarske, ali u narednim godinama mogla bi preteći i Latviju. Sve zemlje imaju trend rasta, osim Latvije koja je u 2019. stagnerala i nije se povećala prema ovom parametru u odnosu na prethodnu 2018. godinu, dok najveći rast ima Rumunjska. Otvaranjem novih radnih mjesta popunjavanjem deficitarnih zanimanja Hrvatska će sigurno preteći i Latviju i Rumunjsku.

6. SUVREMENI RAZVOJNI TRENDOVI I IZAZOVI

Prema ministarstvu za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Hrvatska negativna demografska kretanja koštati će Hrvatsku do 2051. godine ukoliko se ovakav trend nastavi. Za normalno funkcioniranje gospodarskih, socijalnih, zdravstvenih i obrazovnih politika, potrebno je raditi projekcije demografije da Hrvatska može biti spremna na još veće stope nezaposlenosti, manjak radne snage, manji BDP i drugo. Da se taj scenariji izbjegne potrebno je poboljšati kvalitetu života u Hrvatskoj na način da se građanima ustupe porezne olakšice ili povećanje subvencija za studente i naknade za nezaposlene. Pravilnim reformama zasigurno nema straha od potpunog demografskog sloma. Mnogi svjedoče odlazak u ostale Europske zemlje i u domaćim medijima vrlo rijetko se može vidjeti ukazivanje na probleme demografije u Hrvatskoj. Iako zaista nema puno pozitivnih informacija vezane uz demografiju Hrvatske, ipak se treba izdvojiti kako neke tvrtke svojim rastom vraćaju dijasporu i ozbiljno zapošljavaju građane drugih zemalja. Izazovi su pred svim zemljama svijeta, pa tako i pred Hrvatskom koja najviše ovisi o turizmu što se može vidjeti u prethodnom poglavlju (slika 8). Negativna demografska kretanja u Hrvatskoj najviše se ističu u Slavoniji te teritorijalno bliska područja, ta područja suočena su niskim prirodnim prirastom, brzo starenje stanovništva te posljedično tome pad broja stanovnika. Hrvatska ne prati europske demografske trendove i ako se ne pokrene demografska revitalizacija, vjerojatno će Hrvatska do 2030. godine pasti na tri milijuna stanovnika. Velika je povezanost demografskih kretanja i razvijenosti gospodarskih djelatnosti, postavlja se pitanje: „zašto se ljudi iseljavaju?“ , ostave li se ratna događanja sa strane, odgovor je zapravo vrlo jednostavan, a to je da u inozemstvu imaju radno mjesto koje će zadovoljiti njihove potrebe. Prethodna rečenica ne znači da se u Hrvatskoj ne može naći radno mjesto koje bi zadovoljilo nečije potrebe i želje, prije svega ima dosta razloga za ostati u Hrvatskoj. Osim prirodnih ljepota i velikog sadržaja kulturnih događanja i znanstvenih događaja kao naprimjer u Dubrovniku gdje se sastaju dobitnici Nobelove nagrade iz cijelog svijeta, Hrvatsku krasi poljoprivredni i industrijski potencijali. Na neki način mlade treba uvjeriti u trenutku kada razmišljaju o odlasku iz Hrvatske da im neće biti idealna situacija u inozemstvu kao što to oni misle. Nažalost, većina građana odlazi zbog posla, a pretežito su to oni koji su srednja stručna sprema ili čak imaju samo osnovno obrazovanje. Svi oni, koji zaista imaju motivacije i koji su željni raditi u Hrvatskoj, oni će svoj posao pronaći ili ga sami osnovati. Ovi društveni problemi u Hrvatskoj nisu tema samo ekonomista, nego i sociologa koji žele promijeniti „*mindset*“ pogotovo kod mladih jer mnogo njih nije niti

pokušalo raditi ili stvoriti svoj posao. Problem kojem također treba pridonijeti pažnju jer priljev imigranata u Hrvatsku. Velika je mogućnost za nastanak velike krize u slučaju masovnog ulaska imigranata u Hrvatsku. Ukoliko se u budućnosti želi izbjeći kriza i razni incidenti prouzrokovanih priljevom imigranata, na slične ili potpuno identične situacije, Ministarstvo unutarnjih poslova treba biti spremno u svakom trenutku i pratiti kretanja migranta u susjednim zemljama, s naglaskom na susjednu Bosnu i Hercegovinu. Ipak, kao što je već navedeno u radu, ekonomisti ne mogu sami sudjelovati u stabiliziranju situacije, nego cijelo društvo. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2020), ističe zapošljavanje migranata kao jedan od najvažnijih elemenata integracije. Za hrvatske sektore sjajno bi bilo povećati radnu snagu i pružiti adekvatno obrazovanje za deficitarna zanimanja.

7. ZAKLJUČAK

Produktivnost je moguće definirati kao efikasno korištenje ograničenih resursa na način da se zadovolje osnovne potrebe ljudi. Iz ove definicije, uočljiva je korelacija između produktivnosti i ekonomije. Produktivnost u proizvodnji dobara, pružanju usluga, poštivanju rokova isporuke dobara doprinosi svim sektorima gospodarstva i igra veliku ulogu u stvaranju dobre konkurencije na europskom tržištu. Prva hipoteza „zemlje CEE regije članice Europske unije generatori su EU rasta“, se može sa sigurnošću prihvatiti jer Baltičke zemlje zadnjih desetak godina bilježe porast u svakom sektoru. Hrvatska, Slovenija i Rumunjska imaju najveći porast u poljoprivrednom sektoru u Europi. Automobilska industrija jača u Bugarskoj i Rumunjskoj, a na „valu“ novih suvremenih automobila na struju je Hrvatska i sigurno je to velika stvar za Europu jer i dolaze investitori iz Kine i Sjedinjenih Američkih država. U ovom radu produktivnost sektora hrvatskog gospodarstva opisana je kroz glavne makroekonomske parametre u 4. poglavlju. BDP Hrvatske raste od 2015. godine i to je odlična stvar za hrvatsko gospodarstvo. Na temelju makroekonomskih pokazatelja relevantnih institucija, druga hipoteza „BDP Republike Hrvatske je u porastu zadnjih nekoliko godina“ se bez dvojbe prihvaća. Ipak, treba naglasiti da ovaj rad prikazuje kakvo je Hrvatsko gospodarstvo trenutno i kakvo će biti u budućnosti, ali svakako prvo treba krenuti sa mikroekonomskog aspekta i time ukazati da svaki pojedinac treba pružiti svoj maksimum da bi se rezultati na makroekonomskoj razini mogli primijetiti. Treća hipoteza, koja tvrdi: „makroekonomski pokazatelji prikazuju ovisnost Republike Hrvatske o inozemnim konkurentskim tržištima“ se također može prihvatiti, jer prema svim pokazateljima Hrvatska bilježi deficit u odnosu na ostale zemlje. Taj deficit najviše se odnosi na međunarodnu trgovinu, gdje Hrvatska tek počinje pokrivati uvoz izvozom, ali je još jako ovisna o inozemnim tržištima. Prognoza uvoza i izvoza robe u 2020. godini (slika 8), najbolje opisuje ovisnost Hrvatske o inozemnom tržištu i predstavlja velik problem u slučaju velikih ekonomskih kriza gdje će Hrvatska biti „prisiljena“ tražiti drugu alternativu. Hrvatska je trenutno pred velikim izazovom kao i sve zemlje svijeta, kriza, nezaposlenost, iseljavanje i tako dalje, problemi su koji stoje u narednim godinama pred Hrvatskom. Ovim radom ne želi se širiti nikakva „negativna energija“ ili pesimistički stav, ali kritičko razmišljanje je potrebno i „zdrav“ način sagledavanja problema, a nipošto stavljati „pod tepih“ neke probleme kao što je zapošljavanje preko „veze“, jer upravo zbog toga produktivnost pada. Svaka mlada osoba, koja je spremna na posao i željna je nešto učiniti u Hrvatskoj, prvo treba krenuti od sebe i svog ulaganja u vlastito obrazovanje,

entuzijazam i pokušati ostvariti svoj cilj. Kao što je u radu već prethodno navedeno, većina zemalja srednjoistočne Europe ima veći BDP od Hrvatske, što bi značilo da imaju razvijenije gospodarstvo, ali gledajući BDP po stanovniku, slobodno se može reći da je Hrvatska uz rame nekim zemljama koje imaju višestruko veći ukupni BDP. Razvoj tehnologije u Hrvatskoj najveća je pobjeda, u Slavoniji su osnovane firme koje će svojim znanjima doprinijeti i primarnom sektoru, elektrifikacijom i automatizacijom u poljoprivredi, a smanjio bi se trošak rada. Tercijarni sektor, odnosno uslužne djelatnosti čine dvije trećine BDP-a gotovo svake zemlje pa tako i u Hrvatskoj. Ipak, u ovom radu prilikom istraživanja kritički je gledano na tercijarni sektor, a pogotovo na sektor turizma. Turizam u Hrvatskoj je gotovo 20% ukupnog BDP-a i u mnogim situacijama je bio spas za Hrvatsko gospodarstvo pa tako i dan danas, svakako treba ulagati u turizam, ali je nezahvalno oslanjati se samo na turizam i predstavljati Hrvatsku samo kao zemlju prirodnih ljepota. Puno je potencijala u Hrvatskoj, ali političkom neodgovornošću ili neproduktivnošću na poslu, demografski trend će se nastaviti i najgore na takvo stanje reagiraju mladi. Nadolazeća kriza uzrokovana COVID-19 pandemijom, sigurno će pogoditi zemlje srednjoistočne Europe i mogla bi neka gospodarstva potpuno uništiti. Ipak, nije pametno raditi paniku ili širiti netočne informacije, ali publicirati projekcije temeljene na znanstvenim činjenicama je potrebno da građani budu svjesni situacije. Mnogi cijenjeni hrvatski ekonomisti poput Vuka Vukovića ili Velimira Šonje, upravo pažnju posvećuju nadolazećim izazovima za Hrvatsku i pronalaze najefikasnije alternative za čuvanje hrvatskih sektora.

LITERATURA:

1. Božić Lj. (2013). Glavni sektorski pokazatelji, Sektorske analize 2 (25), 3-5.str
2. Bejaković, P. (2000). *Borba protiv siromaštva u svijetu i u Hrvatskoj*. Znanstveni rad. Zagreb: Institut za javne financije.
3. Državni zavod za statistiku - DZS (2020a), Zaposleni u obrtu i djelatnostima slobodnih profesija u prvom tromjesečju 2020. dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/09-02-02_01_2020.htm, [pristupljeno: 17.8.2020.]
4. Državni zavod za statistiku - DZS (2020b), Indeks obujma industrijske proizvodnje te indeksi zaliha zaposlenih osoba i proizvodnosti rada u industriji u svibnju 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/02-01-03_05_2020.htm, [pristupljeno: 26.7.2020.]
5. Državni zavod za statistiku (2020c). Dolasci i noćenja domaćih i stranih turista, Hrvatska, mjesečno. Dostupno na: <https://www.dzs.hr/> [pristupljeno: 20. 8. 2020.]
6. Državni zavod za statistiku (2020d). Zaposleni prema djelatnosti u siječnju 2020. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/09-02-01_01_2020.htm [pristupljeno: 21. 8. 2020.]
7. Državni zavod za statistiku (2020e). Investicije u 2020. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/12-02-01_01_2019.htm, [pristupljeno 5.9.2020.]
8. Ekonomski lab (2019). Gdje je industrija u Hrvatskoj danas?, dostupno na:<https://arhivanalitika.hr/blog/gdje-je-industrija-u-hrvatskoj-danas/>, [pristupljeno na:19.7.2020.] [blog članak]
9. Europska investicijska banka (2017). Wind of change: Investment in Central, Eastern and South Eastern Europe, dostupno na:https://www.eib.org/attachments/efs/economics_study_wind_of_change_investment_in_cesee_en.pdf , [pristupljeno:22.7.2020.]
10. Europska komisija (2014). IZVJEŠĆE KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU I VIJEĆU o stanju na tržištu cestovnog prometa Unije. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/HR/1-2014-222-HR-F1-1.Pdf> , [pristupljeno 23.7.2020.]
11. Europska komisija (2017). Tematski informativni članak o europskom semestru, Bankarski sektor i financijska stabilnost, dostupno

- na:https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_banking-sector-financial-stability_hr.pdf, [pristupljeno: 23.7.2020.]
12. Europska komisija (2018). Ulaganja u inovativna novoosnovana i rastuća poduzeća diljem Europe, dostupno na:https://ec.europa.eu/croatia/news/%E2%82%AC2.1_billion_to_boost_venture_capital_investment_in_europe%27s_innovative_start_ups_hr, [pristupljeno:27.7.2020.]
 13. Eurostat (2016). Agriculture statistics – family farming in the EU, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agriculture_statistics_-_family_farming_in_the_EU, [pristupljeno: 4.9.2020.]
 14. Eurostat (2020). Gross domestic product at market prices, dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00001&plugin=1>, [pristupljeno: 4.9.2020.]
 15. Eurostat (2020a). GDP per capita in PPS, dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tec00114&language=en&toolbox=data>, [pristupljeno: 15.7.2020.]
 16. Eurostat (2020b). Nights spent at tourist accommodation establishments by residents/non-residents - monthly data, dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tin00171&language=en&toolbox=data> [pristupljeno: 18.8.2020.]
 17. Eurostat (2020c). Production in industry - total (excluding construction), dostupno na:<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=teis080&language=en&toolbox=data> [pristupljeno: 13.8.2020.]
 18. Eurostat (2020d). Statistika strukture poljoprivrednih gospodarstava dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farm_structure_statistics/hr&oldid=442610, [pristupljeno na: 17.8.2020.]
 19. Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO (2017). Productivity and Efficiency Measurement in Agriculture, dostupno na: <http://www.fao.org/3/ca6428en/ca6428en.pdf>, [pristupljeno: 4.9.2020.]
 20. Geteconhelp (2019). What to Produce, How to Produce and For Whom to Produce. Dostupno na: <https://geteconhelp.com/what-to-produce-how-to-produce> [pristupljeno: 20.7.2020.]

21. Hrvatska gospodarska komora - HGK (2018). Hrvatsko gospodarstvo 2018. godine, dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/hrvatsko-gospodarstvo-2018-web5de4e54e2e6c2.pdf> , [pristupljeno:21.7.2020.]
22. Hrvatska turistička zajednica - HTZ (2019). Turizam u brojkama 2019., dostupno na:https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR_%202019%20%281%29.pdf, [pristupljeno:26.7.2020.]
23. Hrvatski zavod za zapošljavanje - HZZ (2013) Godišnjak 2013. Dostupno na:https://www.hzz.hr/UserDocsImages/HZZ_Godisnjak2013.pdf [pristupljeno:19.8.2020.]
24. Hrvatski zavod za zapošljavanje - HZZ (2020). PRIOPĆENJE ZA JAVNOST: uključivanje migranata na tržište rada. Dostupno na: <https://www.hzz.hr/novosti-priopcenja/ukljucivanje-migranata.php> [pristupljeno: 21. 8. 2020.]
25. Izvozni portal (2020). O hrvatskom izvozu, dostupno na: <https://izvoz.gov.hr/o-hrvatskom-izvozu/9>, [pristupljeno: 25.7.2020.]
26. Jozić, I. (2010). Kako kompanije izvoze robe i usluge – neizravni i izravni izvoz, dostupno na: <https://profitiraj.hr/kako-kompanije-izvoze-robe-i-usluge-neizravni-i-izravni-izvoz/> , [pristupljeno:28.8.2020.]
27. Konferencija Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju – UNCTAD (2020). Global Trade Update, dostupno na: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditcmisc2020d2_en.pdf, [pristupljeno: 4.9.2020.]
28. Međunarodni Monetarni Fond - MMF (2005). Gross domestic product based on purchasing-power-parity (PPP) per capita GDP, dostupno na: <https://www.imf.org/en/search#q=2005%20gdp%20per%20capita%20croatia&sort=relevancy>, [pristupljeno:26.7.2020.]
29. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (2013.) RH - Osnovni pokazatelji, dostupno na: <https://gospodarstvo.gov.hr/print.aspx?id=143&url=print>, [pristupljeno: 26.7.2020.]
30. Ministarstvo poljoprivrede (2020a). Ministarstvo poljoprivrede povećava financijska sredstva za nove natječaje za 650 milijuna kuna, dostupno na: <https://poljoprivreda.gov.hr/vijesti/ministarstvo-poljoprivrede-povecava-financijska-sredstva-za-nove-natjecaje-za-650-milijuna-kuna/4007>, [pristupljeno: 24.7.2020.]
31. Ministarstvo poljoprivrede (2016) Hrvatska poljoprivreda 2016. u brojkama. Dostupno na:

- https://poljoprivreda.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/poljoprivredna_politika/poljoprivreda_u_broj_kama/Hrvatska_poljoprivreda_2016.pdf [pristupljeno: 18.8.2020.]
32. Ministarstvo poljoprivrede (2019). Raste izvoz hrvatskih poljoprivrednih proizvoda – trend uvoza mesa usporen , dostupno na: <https://poljoprivreda.gov.hr/vijesti/raste-izvoz-hrvatskih-poljoprivrednih-proizvoda-trend-uvoza-mesa-usporen/1321>, [pristupljeno: 29.7.2020.]
33. Ministarstvo poljoprivrede (2020b). Produktivna uključenost za konkurentnost poljoprivrede u Hrvatskoj, dostupno na: <https://poljoprivreda2020.hr/wp-content/uploads/2020/06/Produktivna-uklju%C4%8Denost-za-konkurentnost-poljoprivrede-u-Hrvatskoj.pdf>, [pristupljeno: 14.7.2020.]
34. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj – OECD (2001), Measurement of aggregate and industry-level productivity growth, dostupno na: <http://www.oecd.org/sdd/productivity-stats/2352458.pdf>, [pristupljeno: 4.9.2020.]
35. Pilat, D., & Schreyer, P. (2001) *Measuring productivity*. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/227353774_Measuring_productivity, [pristupljeno: 4.9.2020.]
36. PricewaterhouseCoopers (2017). China and Belt & Road Infrastructure - CEE transport infrastructure, dostupno na: <https://www.pwccn.com/en/research-and-insights/belt-and-road/publications/china-and-belt-n-road-infrastructure-cee.pdf>, [pristupljeno: 22.7.2020.]
37. Ravlić-Varga S. , (2018) Zemlje CEE regije generatori su EU rasta, Inter Capital Asset Managment [blog članak, 23.2.2018.] URL: <https://www.icam.hr/hr/articles/post/2018-02-23-zemlje-cee-regije-generatori-eu-rasta> [pristup: 17.7.2020.]
38. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2011). Ekonomija, 18. izdanje. MATE doo, Zagreb.
39. Središnja obavještajna agencija (2017). The World Factbook, dostupno na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html>, [pristupljeno: 31.7.2020]
40. Statista (2020). Forecast of goods and services export in the CEE region 2020, dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/1117336/cee-forecast-of-goods-and-services-export/>, [pristupljeno: 21.7.2020.]

41. Svjetska banka (2020a). Employment in services (% of total employment), dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.SRV.EMPL.ZS?locations=HR-BG-CZ-EE-LV-LT-PL-RO-SI-SK-HU>, [pristupljeno: 11.7.2020.]
42. Svjetska banka (2020b). GDP per capita, PPP (current international \$) - Croatia, dostupno na: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=HR&most_recent_value_desc=true [pristupljeno:25.7.2020.]
43. Svjetska banka (2020c). The World Bank in Croatia, dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/country/croatia/overview>, [pristupljeno:25.7.2020.]
44. Šonje, V. (2017) Kako je Poljska sve pobijedila (I): kratak povijesni pregled. Arhivanalitika. [blog članak, 25.7.2020.] Dostupno na: <https://arhivanalitika.hr/blog/kako-je-poljska-sve-pobijedila-i-kratak-povijesni-pregled/> [pristupljeno 26.8.2020.]
45. Trading Economics (2020a). Croatia GDP From Agriculture, dostupno na:<https://tradingeconomics.com/croatia/gdp-from-agriculture>, [pristupljeno: 18.8.2020.]
46. Trading Economics (2020b). Croatia Industrial Production, dostupno na: <https://tradingeconomics.com/croatia/industrial-production> [pristupljeno: 10.8.2020.]
47. United Nations Industrial Development Organization – UNIDO (2018). Indeks industrijske proizvodnje – mjesečni podaci, dostupno na: <https://stat.unido.org/database/Monthly%20IIP>, [pristupljeno 4.9.2020]
48. United Nations Industrial Development Organization - UNIDO (2020). Proizvodna dodana vrijednost za Hrvatsku po stanovniku, dostupno na: <https://stat.unido.org/database/INDSTAT%20202020,%20ISIC%20Revision%203>, [pristupljeno: 24.7.2020.]
49. Vlada Republike Hrvatske (2019). Iz EU fondova ugovorili smo 61 milijardu kuna za brži i ravnomjerniji razvoj Hrvatske, dostupno na:<https://vlada.gov.hr/vijesti/iz-eu-fondova-ugovorili-smo-61-milijardu-kuna-za-brzi-i-ravnomjerniji-razvoj-hrvatske/27920>, [pristupljeno: 27.7.2020.]
50. Wirtz, C. (2019), Agriculture, forestry and fishery statistics. *Statistical books*, (39), 166.-168. str.

Popis slika

Slika 1: Glavna ekonomska pitanja prilikom proizvodnje.	7
Slika 2: Udio poljoprivrede u BDP-u Republike Hrvatske i Slovenije.	11
Slika 3: Udio poljoprivrede u BDP-u Hrvatske i Rumunjske.	12
Slika 4: Indeks industrijske proizvodnje „CEE“ zemalja članica EU.	13
Slika 5: Noćenja u turističkim objektima, domaćih i stranih turista – mjesečni podatci.	15
Slika 6: Produktivnost industrije u Hrvatskoj i Sloveniji.	17
Slika 7: Zaposlenost u uslužnim djelatnostima (%) u CEE zemljama.	18
Slika 8: Prognoza izvoza robe i usluga u srednjoistočnoj Europi u 2020. godini.	22
Slika 9: Infrastrukturne investicije u EU11.	26
Slika 10: Produktivnost rada i zemljišta u EU 2013. godine	29
Slika 11: Proizvodna dodana vrijednost Hrvatske po stanovniku.	30
Slika 12: BDP po stanovniku izražen paritetom kupovne moći	32

Popis tablica

Tablica 1: Dolasci i noćenja stranih i domaćih turista, Hrvatska, mjesečno.	14
Tablica 2: Indeks industrijske proizvodnje – mjesečni podatci.	17
Tablica 3: Zaposleni u pravnim osobama.....	19
Tablica 4: Uvoz i izvoz prehrambenih proizvoda 2012. do 2018. godine.....	20